

BROEKER

BIJDRAGEN

Uitgave van de Vereniging "Oud Broek in Waterland"

Verschijnt 1 tot 2 maal per jaar.
Wordt aan de leden gratis toegezonden. Redactie-adres: De Erven
26, 1151 AT, Broek in Waterland

Gehele of gedeeltelijke overname van de inhoud slechts met toestemming.
Copyright ©2005 Broek in Waterland
Nr. 51 (april 2005)

**Archiefgegevens over de beoefenaars van beroepen en ambachten
in Broek in Waterland in de 17^e en 18^e eeuw.**

Het dagelijks dorpsleven heeft er hier in het pre-industriële tijdperk structureel anders uitgezien dan thans. 's Ochtends geen massale uittocht naar het werk in Amsterdam of nog verder weg, maar beroepsuitoefening veelal aan huis of tenminste in het eigen dorp.

Dat gold natuurlijk niet voor de vele zeevarenden die Broek in de 17^e eeuw telde en die vaak maandenlang van huis waren. Maar als deze beroepstak in de volgende eeuw hier sterk aan belang inboet, vinden de meeste mannen hun werk in de eigen omgeving en ook het groeiend aantal renteniers zal in de regel thuis te vinden zijn geweest.

Op de volgende bladzijden wordt gepoogd om aan de hand van een groot aantal vermeldingen in verschillende historische bronnen een beeld te scheppen van de dorpsse bedrijvigheid die hier in vroeger eeuwen dagelijkse realiteit moet zijn geweest. Het gebodene heeft nadrukkelijk niet de pretentie een overzicht van de verschillende beroepstakken in Broek te geven of hun sociaal kader te schetsen.

Vragen van demografische aard, zoals bv.: hoe verhield de beroepsbeoefening in Broek zich tot die in de overige Waterlandse dorpen, of: hoe groot was omstreeks 1750 het percentage veehouders ten opzichte van de ambachtslieden, vindt men hier dus niet gesteld of beantwoord. Daarvoor is nog altijd het driedelige boek Van A.M. van der Woude uit 1972 onontbeerlijk ¹).

¹ Het Noorderkwartier. Een regionaal historisch onderzoek in de demografische en economische geschiedenis van westelijk Nederland van de late middeleeuwen tot het begin van de negentiende eeuw. Wageningen 1972.

Bij de presentatie van de navolgende vermeldingen is gekozen voor de meest simpele vorm: het alfabet. Geen chronologische dwarsdoorsneden dus en ook geen classificatie in bv. dienstverlenende, agrarisch gebonden en semi-publieke beroepen. Niet meer of minder dan een van A tot Z gerangschikte lijst van beroepen en ambachten, met de personen die deze uitoefenden tussen ca.1600 en 1800. Dit tijdvak is gekozen, omdat er geen bronnen voor de 19^e eeuw bij de hand waren en voor de periode na 1900 al vrij wat te vinden is in de publicaties van mevr. Rümke, A.P.Bruigom, G.J.Mulder, J. Dekker, enz. Vanzelfsprekend is het allesbehalve een complete lijst. Alleen al niet omdat aan de schippers en andere zeelieden voorbijgegaan is en ook de agrariërs veelal buiten beeld blijven. En van de overige beroepsgroepen is het ook helemaal de bedoeling niet geweest een volledige opsomming te geven van allen die daarin werkzaam waren. Maar wel is getracht de archivalische vermeldingen toe te lichten met informatie over de betreffende personen of hun onderlinge verwantschap en de plaats waar zij woonden en werkten, Zo, hopen wij, ontstaat stukje bij beetje zicht op het gevarieerde, kleurrijke en levendige dorpsleven dat Broek heeft gekend. En niet alleen zicht, wie goed luistert hóórt ook het geklop van de hamers der smeden, timmerlieden en kuipers, het vullen der turf-tonnen, het knapperen van de bakkersvuren, de sonore roep der nachtwakers, misschien zelfs het krassen van de ganzenpennen in de handen der schoolmeesters, notarissen en assuradeurs. Wat hier bijeen is gebracht draagt noodzakelijkerwijs een fragmentarisch karakter. Men zie het als de bouwstoffen voor een lopend verhaal, dat mogelijk ooit eens door een volgende auteur in boekvorm gepubliceerd wordt. Er is veel bij dat zich naadloos voegt in een algemeen beeld van de werkzame bevolking in een doorsnee plattelandsdorp, maar er zitten ook verrassingen tussen, als een diamantsnijder, een gewermaker, een koperslager, een Franse-kostschoolhouder en liefst twee passermakers.

GEBRUIKTE AFKORTINGEN:

- Arch. Oud-archief van Broek in Waterland
- BTP Mr P.C. Bloys van Treslong Prins en Mr. J. Belonje, Genealogische en heraldische Gedenkwaardigheden in en uit de kerken der Provincie Noord-Holland, dl.2, Utrecht 1928.
- Bruigom-Schoon A.P.Bruigom, Waterland getekend door Cornelis Schoon (1719-1778), Alphen aan den Rijn 1979.
- Diac.rek. Rekeningenboek der Ned.Herv.Diaconie. Alleen de jaren 1678-1693 zijn geraadpleegd. Dit deel is in particulier bezit; de overige berusten in het Waterlands Archief. Er bestaat van dit deel een transcriptie, die in een aantal exemplaren is verspreid. Het gebruik hiervan behoeft echter collationering met het origineel. Alle tezamen vormen de Diaconierekeningen een bijna onuitputtelijke bron van informatie over het 'dorpsleven. Ook de hier geraadpleegde jaren bevatten nog aanzienlijk meer gegevens dan in ons overzicht verwerkt werden.
- Diac.resol. Resolutieboek, of Notulen der Regenten van het Diaconiehuys.1778-1797 (DH 4) en 1798-1825 (DH 5).
- DTB Doop-, Trouw- en Begraafboeken.

- v.E. W. van Engelenburg, *Geschiedenis van Broek in Waterland* (van de 16e tot het begin der 19e eeuw), Haarlem 1907.
- fol. folium (blad).
- Hs.Verlaan Handschrift Verlaan. Een register van Broeker geborenen, getrouwden en overledenen uit de jaren 1680-1784, door Hilbrand Verlaan (1665-1728) e.a. Origineel in de stichting 'Archief Honig', maar een fotocopie in het Waterlands Archief. Zie Broeker Bijdragen 35, 1994.
- Kollis H.Kollis en Chr.van Vuure, *Jacob Arysz van Vuuren en Trijntje Corn.dr Muijs met hun afstammelingen*. 2 delen in één omslag, 1982.
- Lidm.lijst Lidmatenlijst der Ned.Herv. Kerk. 1632, 1648, 1665, 1692, 1739, 1747; de laatste gepubliceerd in *Gens Nostra* 31, 1976 pp. 39-44. Vaak werden de overlijdensdata later bijgeschreven.
- Ned.Patr. Nederland's Patriciaat, jaargang 1 (1910) →
- Not.arch. Notarieel archief.
- Nots. Notaris.
- Pers.Quot. Personele Quotisatie. Het kohier van deze belastingheffing is gepubliceerd in Broeker Bijdragen 44, sept. 2000.
- Reg.O.R. Registers Oud-Rechterlijk Archief nrs 3483-3488, Haarlem, Rijksarchief.
- Rooib. Rooiboekregister. Dit is een uittreksel uit de Rooiboeken. Er bestaan twee exemplaren, één geschreven A^o 1782, door IJsbrand Koker, het andere anoniem, in vrij slordig handschrift. Ze zijn niet helemaal gelijkloidend.
- Tegenw. staat Hedendaagse historie, of tegenwoordige staat van alle volkeren. 18, Amst.1750.
- Verp. Verponding (een huisbelasting).
- Vroedsch.res. Vroedschapsresoluties (d.w.z. besluiten van het dorpsbestuur).

Indien niet anders vermeld berusten de geëxcerpeerde archivalia in het Waterlands Archief, Wielingenstraat 75, Purmerend.

NB. Bij de opgave uit archiefstukken is herhaaldelijk geput uit vroeger gemaakte afschriften, uittreksels en kopieën. Het kan daarom voorkomen dat bij de verwijzingen de nummering of verblijfplaats veranderd is.

Er is ook in ruime mate en met dankbaarheid gebruik gemaakt van het vele materiaal dat afkomstig is van wijlen A.P.Bruigom en dat nu in de collectie van Oud Broek berust.

APOTHEKER.

In 1680 betaalt de Diaconie fl 16,- aan 'Isbrant Mars, Apoteker'.(Diac. rek.fol.27).

ASSURADEUR

Bij de Personele Quotisatie van 1742 worden drie assuradeurs aangeslagen, t.w. Jan Bakker, Jan Hillebrandsz Verlaan en Ijsbrant Voogt, wonende aan resp. het Havenrak, het Leeteinde en het Roomeinde. Veertig jaar later is blijkbaar het verzekeringswezen hier geheel in handen van de familie Ploeger. Het Amsterdamse Heerenboekje vermeldt in 1783 als Heeren Assuradeurs te Broek: Jacob Ploeger, Claas Ploeger en Cornelis Ploeger Claasz. Ze liggen alle drie in de kerk onder nog bestaande zerken begraven (BTP pp.190-193, 198). Maar het beroep was hier al veel ouder. In de 17^e eeuw gaf de 'Broeker Assurantie Compagnie' van tijd tot tijd financiële steun aan de Diaconie (Rek.1679 fol.20).

BAKKER

Broodbakker was een lucratief beroep, althans als er niet teveel van waren. In 1665 werd daarom door de vroedschap besloten, dat er maar twee bakkers in het dorp mochten zijn (Res. 17 mei 1665). Maar of daar erg strikt de band aan gehouden is? Niet veel later al vinden we gelijktijdig drie bakkers vermeld: één aan de Keerngouw nr. 3, waar in 1651 Goose Boudewijnsz Bakker (1605-1659), stamvader van de later hier tot aanzien gekomen familie, een bedrijf begon. Een tweede in 1676, niet ver daar vandaan, op Havenrak nr.1, een door Jan Harmensz gestichte bakkerij en als derde de broodbakkerij van 'Uldrick de bakker', ook wel Uldrik Bolijnsz, Bolinius en zelfs Boelenij, op de plaats van Eilandweg 5-5a, eveneens vermeld in 1676 (Rooib.). Niettemin ontvangt de Diaconie in het derde kwart van de 17^e eeuw jaarlijks fl 10,- van 'Hendrick Harmensz bakker volgens contract dat ieder bakker schuldig is zo lang als geen meer dan 2 bakkers in 't dorp zijn' (Rek. fol.12, 19, 26, 33, 41, enz.). De genoemde bakkerijen zijn geen eendagsbloemen geweest. Alle drie staan ze ook in 1742 nog vermeld in het kohier der Personele Quotisatie. Dan zijn ze eigendom van resp. Harmanus Oudenhoff, Pieter Katwoud en Antonij van Diemerren. En ze bleven bestaan tot ver in de twintigste eeuw. De laatste bakkerij die verdween was die op de Eilandweg hoek Zuideinde (laatstelijk bakker Lust).

Een aanwijzing dat er met die restrictie van twee bakkerijen de hand gelicht werd, is het request van Hendrick Harmensz Backer en Uldrick Bolinius van april 1694, waarin ze er bij de vroedschap nog eens op aandringen die verordening te handhaven. Maar veel effect lijkt ook dat niet gehad te hebben.

In de loop van de twee eeuwen die ons onderzoek bestrijkt komen in de archiefstukken natuurlijk regelmatig bakkers ter sprake. In 1679 staat als koper van - een gedeelte van? - Eilandweg 5-5a, waar Uldrick Bolijnsz zijn bakkerij had, nu Jan Bolijnsz Bakker vermeld en in 1685 diens kinderen. In 1691 kwam het bedrijf in handen van Albert Harmensz Bruijn, in 1707 van Hendrick Ockes, in 1721 van Thomas de Vos en in 1731 van Antonij van Diemerren (Rooib.) De familie van Uldrick Bolijnsz vinden we dan nog vermeld in de persoon van Dirck Bolijnsz, die echter 'uijtlandig was' en over wiens goederen dus voogden waren aangesteld (Pers.Quot.1742).

De bakkerij aan de Keerngouw was na Goose Boudewijnsz en diens weduwe eigendom van een lange reeks Broeker opvolgers, maar twee jaar lang, van 1712-1714, ook van 'Mons. Jan Meekhof, Mr.Backer woonende tot Purmerendt' en in 1789 verkocht bakker Cornelis Pranger het bedrijf aan Grietje Molives, wed. Pieter de Jong, als voogd over haar zoon Johannes te

Durgerdam (Reg.O.R.). Later kwam het echter toch weer in Broekse handen. Een zerk met het opschrift 'Cornelis Pranger' is in de kerk te zien (BTP p.188).

Een afschuwelijk lot trof de bakkerij aan het Havenrak nr.1, toen eigendom van Pieter Mars. In 1782 werd zij- vermoedelijk door brand- verwoest. Maar met geld dat in het dorp door middel van een collecte werd opgehaald, kon het pand weer worden opgebouwd (A.P. Bruigom, Het huis Kerkplein 10, 1979, p.18).

In een tijd dat er nog nauwelijks aardappelen gegeten werden was de broodconsumptie heel belangrijk. In Broek verkochten de bakkers wittebrood, bollen, tarwebrood, masteleynen (een mengsel van tarwe en rogge), biscuijt, maar ook suikerkoekjes, krakelingen, soesjes, speculatie, bistellen en moppen (v.E.p.151). Ook de Diaconie was een geregelde afnemer; in het laatste kwart van de 17^e eeuw komen zowel Uldrick en Hendrick Bolijnsz als zoon Jan als broodleveranciers voor, maar ook Hendrick Harmensz.(Diac.rek. passim).

Een goedlopende bakkerij bracht zoals gezegd veel geld op. Bij de verkoop van Keerngouw 3 door de weduwe van Goose Boudewijnsz Bakker moest de koper Arent Egbertsz in 1664 fl.2400,- betalen(fl 2150,-voor het huis + fl 250,- voor het gereedschap). In 1754 was de koopprijs fl 3200,- ,in 1789 zelfs fl 6200,-. De bakkerij Havenrak 1 kostte in 1728 fl 800,-, in 1748 fl 2000,-, in 1752 fl 2800,-, in 1779 fl 3300,-(Rooib.). Doorsnee woonhuizen brachten zulke bedragen lang niet op.

Maar niet alle bakkers ging het zo voor de wind. In de jaren '70 en '80 van de 17^e eeuw moest de Diaconie het gezin van Frans de bakker ondersteunen. In 1686 was het de weduwe van Frans de bakker en later ook wel 'Trijntje Gerrits, weduwe van Frans de bakker'. (Diac.rek.fol.12 e.v.).

BARBIER

In 1839 was Albert Kok 'baardscheerder' (Kollis,II,p.39). Hij oefende zijn bedrijf uit in het huis Keerngouw 2, dat in 1779 gekocht was door zijn vader Anthonij Kok (geb.1755), een man die nogal van zich deed spreken tijdens de politieke ontwikkelingen in de Franse tijd (v.E. pp.220, 222). Albert Kok was blijkens zijn grafzerk, nog te zien op de begraafplaats aan het Roomeinde, geboren in 1785 en gestorven in 1858. Zijn vrouw, Maartje Simons Veen, overleefde hem een jaar. Hun zoon was de later als plaatselijk gelegenheidsdichter bekende Simon Kok.

BEZEMMAKER

Het huis Havenrak 3 werd in 1691 gekocht door Jan Hendricksz Besemaker (Rooib.).Het is strikt genomen niet helemaal zeker of dit zijn beroep was of misschien zijn achternaam, maar dat laatste is onwaarschijnlijk, daar deze verder in Broek zo vroeg niet voorkomt. Meer dan honderd jaar later is dat anders, dan is er een vroedvrouw met de naam Aagje Bezemaker (v.E. p.218; zie ook onder: Vroedvrouw). Jan Hendricksz' collega-bezemmaker in Purmerend was Dirck Adriaansz Wildschut (ca.1650-1694 ; zie Ned.Patriciaat 47, 1961, p.371).

BIERSTEKER

Het voornaamste over deze beroepstak in Broek is bijeengebracht door A.P.Bruigom in zijn artikel 'Over bierstekers, tappers en drinkers' in Broeker Bijdragen 9, nov.1975. Uit een opgave in juni 1669 blijkt dat er in Broek toen twee huizen met een zgn. bierstal waren, t.w. Lee-teinde 4-6 en Havenrak 19, destijds eigendom van resp. Jan Hillebrandtsz Nomes en Annetje Decker wed.Jan Cornelisz Hals. Eerstgenoemde stierf al een paar maanden later en het begraafregister laat iets voelen van de tragische omstandigheden waarin dat plaats moet hebben

gehad: '10 Oct.1669 Is Jan Hillebrantsz Biersteeker begraaven, met sijn dochters Kindtje inde sijn arm.'

BONTWERKER

Een Roelof Jansz Bontwerker koopt in 1679 van de curatoren van Magdalena Jans een woning achteraan het Leeteinde (oud nr.36, bij het tegenwoordige voetbalveld). Het huis staat op grond van de Diaconie en hij moet daarom jaarlijks een paar gulden erfpacht betalen. Dat doet hij t/m 1687 (Diac.rek.). Daarna neemt zijn weduwe die verplichting over, maar dat wordt haar al spoedig te zwaar, en in 1691 vraagt zij van die last ontslagen te mogen worden (Diac.rek.fol.112)

Het huis ging in 1694 in eigendom over aan 'Maritje Wevers' en in 1711 verkoopt 'Maritje Jans wed^w van Jan Roelofsz de wever' het pand (Rooib.). Er is duidelijk een familierelatie tussen die bontwerkers en wevers, maar het is moeilijk te zeggen hoe die precies in elkaar zit. De hier niet algemene voornaam Ma(g)daleen kan bij verder onderzoek houvast bieden. Zie ook onder: Wever.

BUSSEMAKER

Zie: Geweermaker.

CHIRURGIJN

Reijnier ten Oever, 'Churigyn', koopt 1671 één van de beide huizen aan het Havenrak, waar in de 19e eeuw de grote stolpboerderij nr.9-11 verrees. Maar drie jaar later doet hij het alweer van de hand (Rooib.). Van niet lang daarna, 1679 en volgende jaren, dateren betalingen door de Diaconie aan 'Mr. Jan ten Oever' voor medicijnen, visites, enz. (Diac.rek.fol. 20, 25, 34, 42). Waar hij toen woonde is mij niet gebleken, wèl dat hij op 4 jan.1684 begraven werd (DTB).

De Diaconierekeningen uit die jaren vermelden nog meer namen van personen die betalingen ontvangen voor hetzij medicijnen, hetzij medische hulp, altijd met de afkorting 'Mr' voor hun naam. Het behandelen van zieken, wonden, enz. werd ook vaak 'meesteren' genoemd. (bv. op fol.55). In 1681 (fol.33), maar ook later nog wel, wordt een Mr. Hendrick Huysingh of Huytingh genoemd. Deze heeft, gezien de plaats waar ds. Van Heycop hem en zijn vrouw op z'n lidmatenlijst van 1692 inschrijft, mogelijk gewoond in het huis Havenrak 5.

Dit was 1675-1676 eigendom van Jacob de la Haye, med.dr. in Oost-Indië, en daarna van 'Hans Juriaansz alias Lits' (Rooib.). Misschien was Huytingh daar huurder. Achter zijn naam schrijft ds. Van Heycop op een later tijdstip: 'vertrocken met att(estate) na Seven-huysen' Er meldde zich toen bij de vroedschap meteen een andere chirurgijn om Huytingh's plaats in te nemen: Mr. Jan Gerritsz, van Zunderdorp. Hij kreeg vlot de gewenste vergunning (Vroedschapsres.1692, arch.1/6/2 fol.166). Zulke verzoeken kwamen ook daarvòòr wel binnen; in 1671 bv. van de chirurgijn Willem Gees (id.1/6/1 fol.115).

Ook een tweede chirurgijn verliet Broek weer. In de jaren '70 krijgt Mr. Lodewijck de Suyter nog heel regelmatig betalingen van de Diaconie, maar het gaat hem toch niet goed en in najaar 1679 vertrekt hij financieel gesteund door de Broeker Diaconie, naar Amsterdam (fol. 20). En nog een paar maal lezen wij: 'aan Mr.Lodewijck de Suijter in zijn armoede gegeven ...' (fol.23, 31).

Wat nu bekend staat als 'doktershuis' (Havenrak 19) moet vroeger ook Keerngouw 2 geweest zijn. Niet dat daar nooit andere beroepen zijn uitgeoefend, daarvoor zie men bv. onder Winkeliers. Maar in 1670 kwam het in handen van Jacob Thijsz Hoeckboot. Ook zijn vader Thijs

Jacobs had het trouwens al een tijd gehad, maar het in 1655 verkocht aan Muus Cornelisz Timmerman. Van hem kocht nu Jacob Thijsz Hoeckboot het terug (Rooib.). Hij was secretaris van de vroedschap maar ook schoolmeester en bovendien 'serigyn'. Zo althans wordt hij genoemd door Hilbrand Verlaan, die zijn overlijden noteert op 5 jan. 1680 (Hs.Verlaan). De weduwe blijft in het huis, maar in 1702 wordt het tenslotte verkocht aan Mr. Jan Bierman, ook weer een chirurgijn. Deze verkoopt het na twee jaar al weer aan Melchior Groenewoud, Mr. Chirurgijn (1704, Rooib.). Hij was afkomstig uit Zuiderwoude (Diac. rek.1693 fol.129).

Drie opeenvolgende generaties Groenewoud, allen chirurgijns, zouden in het huis Keerngouw 2 hun praktijk uitoefenen. Na Melchior een Abraham (van 1728 tot 1762) en daarna opnieuw een Melchior (1762-1779) (Rooiboek; ook Bruigom-Schoon p.180), Van deze laatste, die ongehuwd bleef, werd in 1800 een boedelinventaris opgemaakt, die een aardig beeld geeft van een Broeker huishouden van die tijd, ook op het gebied van de kleding (Nots. G. de Ruyter, Broek i.W., dd. 23 jan.1800). In de kerk bevindt zich nog de zerk waaronder verschillende leden der familie Groenewoud begraven zijn, met een uitvoerig opschrift (BTP p.186).

Ook na de Groenewouds bleef Keerngouw 2 een 'doktershuis'. De nieuwe eigenaar, Anthonij Kok, was ook weer een chirurgijn en had als zodanig een vaste aanstelling bij de Diaconie (1785, 1787, 1789. Resolutieboek DH 4). Het toeval wil, dat hij een nakomeling was van Jacob Thijsz Hoeckboot. Zijn grafzerk is nog te zien in de kerk (BTP p.206).

Weer even teruggaande in de tijd vinden wij in 1691 als koper van het achterste der beide huizen op het perceel Dorpsstraat 5-7 de 'Chirugyn Hilbrand Bruijn' (Rooib.). Weliswaar kwam hij uit De Koog, zoals ds. Van Heycop noteerde toen hij hem, samen met zijn zuster Geertje Dircks, op 28 mei 1691 aannam, maar hij stamde uit een oude Broeker familie. Zijn overlijden had plaats in 1719, in welk jaar hij op 4 mei begraven werd in graf 131.

Bovenbedoeld huis aan de Dorpsstraat was overigens van 1652-1687 bezit geweest van resp. 'Maritje Reyniers alias Maritje Grave' en, 'Mr.Grave of Reynier' (Rooib.). Het woord Meester doet veronderstellen dat ook hij chirurgijn is geweest.

Aan het Hs. Verlaan ontleen wij nog, dat op 1 nov. 1712 hier Johannis Poolman overleed, 'docktr in de medisine'.

In de loop van de 18^e eeuw praktiseerden hier :

Gerardus Gisius, in 1733 koper van Dorpsstraat 20 (huis met de halsgevel), van de erven Groenewoud (Rooib.). Ook bij de Personele Quotisatie van 1742 staat hij daar vermeld, als Mr. Chirurgijn. Hij overlijdt in 1756 (lidm.lijst 1747).

Frans Lodewijk Basse, die het huis van Gisius' erfgenamen kocht in 1756. Zijn zuster erfde het in 1761 en bewoonde het met haar man, Simon David Valk, die ook weer Mr. Chirurgijn was (in ieder geval in 1765, zie Kollis,II,p.24). In 1782, '83 en '84 was hij vaste chirurgijn bij de Diaconie.

Jurriaan Munnich (Munnik). Ook hij woonde in het huis Dorpsstaat 20, als opvolger van Valk. Chirurgijn bij de Diaconie in 1783, '93, '99 en 1810.

Jan Volkertsz Meppen. Was in 1796 chirurgijn alhier (Kollis,II,p.76). In 1802 koopt hij een huis aan de Keerngouw, dat op de plaats stond waar later lange tijd een leeg erf was en waar niet lang geleden een nieuw gebouw is opgericht (tegenover nr.3, oud nr.61). Blijkbaar beoefende hij het medische vak niet full-time, want in 1803 was hij ook bode van het gemeentelijk bestuur (v.E.p.220). Na zijn dood verkopen de erfgenamen het huis weer ('Huis, Erve en Chirurgijnswinkel', 12 mei 1808). Meppen zal er wel veel aan verbeterd hebben, want het bracht nu 5 x de aankoopprijs op (Reg.O.R.). Toch werd het al vóór 1832 afgebroken.

COLLECTEUR

Dit was een belastinggaarder, meestal aangesteld voor het innen van een specifieke belasting zoals bv. van de turf- en kolen-accijns, haardstedegeld, schoolgeld, e.d.

In 1742 wordt aan de Jaagweg Geerlof Gruys vermeld als collecteur, maar hij heeft ook 'twee paarden als voerman' en een sjees,(Pers.Quot.). Hij was getrouwd met Annaatje Duyts. Op de overgang naar de 19e eeuw wordt als collecteur nog Wijnand Kennedij genoemd. Deze was - als één der weinigen in het oranjegezinde Broek - een overtuigd patriot (v.E.p.218, 220).

COMMISSIONAIR

Tussenpersoon in de koophandel; makelaar.

In 1742 staan als zodanig genoteerd: Arent Brak (Roomeinde 12), Cornelis Koker (Kerkplein 7-8), Jacob Dekker (Havenrak 25-29) en Hendrik Ros (Laan 38-42) (Pers.Quot.).

DIAMANTSNIJDER

Diamanten worden respectievelijk gekloofd, gezaagd, gesneden en geslepen. Het snijden bestaat er uit 'de steen in een soort draaibank te zetten en terwijl deze in beweging is er een andere steen tegenaan te drukken' (M.H. Gans, Juwelen en mensen, Amsterdam 1961 p.173).

In de kerk ligt een grafsteen met het volgende opschrift: 'Hier leyt begraven Pieter Cornelisz sterf den 29 May A^o 1603 en zijn huysvrouw Trintie Jansdr sterf den 22 Oct. A^o 1636. Oock haren soon Cornelis Pietersz Dyamantsnider, sterf den 14 January A^o 1637'. Daaronder een wapenschild met huiskerk en de letters P.C. (BTP p.202).

Geen der genoemden is met zekerheid te identificeren in de lidmatenlijst van 1632 (waar ook latere sterfjaren staan bijgeschreven).

DIENSTBODE

In de lidmatenlijsten en het kohier van de Personele Quotisatie van 1742 veelal kortweg 'meyt' genoemd.

Aaltje Wever, dienstbode bij Claasje Verlaan geb. Bertoen op de Laan was met haar baan niet slecht af. Ze kreeg bij testament fl 2000,- (Nots. V.d.Brink,,Amst.4 juni 1783). En Grietje Verlaan, geb.Kat, op De Erven 26, waar ze ook blijkbaar dienstbode was (geweest), liet haar in 1802 fl 200,- na 'voor rouw' (Nots. Boterkoper, Monnickendam nr.3565, A^o 1798). Het best verging het echter Trijntje Bakker, dienstmaagd bij Neeltje Pater, die na de dood van haar meesteres in 1789 een legaat van fl 10.000,- kreeg toegewezen.

FRANSE KOSTSCHOOLHOUDER

In 1681 kreeg Cornelis Verlengh van de vroedschap toestemming tot het houden van een Franse kostschool, maar al gauw wilde hij ook Duitse cursussen gaan geven en dat gaf moeilijkheden (v.E.pp 43-44, maar met jaartalproblemen).

In 1775 wil Hendrik Oudenhoff een Latijnse en Franse kostschool oprichten. Hij werd in datzelfde jaar eigenaar van het grote huis Laan 22-28 (waar hij overigens vermoedelijk al woonde) en had dus de ruimte. Deze Oudenhoff zal wel dezelfde zijn als de opvliegende en handtastelijke man, die we in 1793 als 'procureur' vermeld vinden (zie bij: Pruikemaker). Niet precies het karakter voor een kostschoolhouder.

In 1812 was er behalve deze Oudenhoff ook Elisabeth Sopjes die onderwijs in de Franse taal gaf (v.E.pp.44, 45).

DOODGRAVER

Soms ook gravenmakers genoemd. Degenen die deze macabere taak uitvoerden waren vrijwel altijd ook kerkoppasser en hadden bovendien dikwijls nog een ander (hoofd-)beroep. Zo was

Pieter Claasz Noort (1686-1764) die in 1717 voor fl 20,- 's jaars werd aangesteld (ongerekend de emolumenten), ook timmerman/metselaar en biersteker (arch.1/6/3 fol.135). Hij woonde gemakkelijk dicht bij de kerk, in het huis Leeteinde 4-6.

Latere doodgravers zijn Jan Haver (1764), Pieter Gorter (1773), Jan van Keeren (1778) en Pieter Musch (1788). De laatste dient 1799 bij kerkmeesters een verzoek in om weer in zijn vorige betrekking van doodgraver en kerkoppasser te worden hersteld. Dat gebeurde blijkbaar, maar het werd zijn eigen einde, want 'bij gelegenheid van het schoonmaken der kerk de gordijnen van voor de glazen zullende weghalen is van een ladder gevallen en was daeljk dood' (17 april 1817, arch.14/1).

GEWEERMAKER

Om aan geld te komen wordt er nu en dan door de kerkmeesters het een of ander verkocht. In 1671 bv. een omgewaaide boom (fl 1,10), 'eenige rommelinghe die op de werf lag' (fl 10.7,-) en 'cooper aen Jan die Bussemaecker' (fl -,11). In die roerige jaren, waarin in het dorp zelfs een gewapende burgerwacht of schutterij was ingesteld (v.E.p.78 e.v.), moet voor een geweermaker hier wel werk zijn geweest.

GLAZENMAKER

De vroegst gevonden vermelding is een betaling in 1629 van 55 gulden door de kerkmeesters aan Pieter de Glasemaecker 'voor het glas over het portaal' (kerk.uitgavenboek). Een 'Claes Cornelisse Ghlaessemacker' krijgt in 1639 89 gulden 'voor die ghlaesen uyt te nemen en weder in te setten en te verloeden' (ibidem). Twee jaar later is er weer sprake van 'Pieter die glaesemaeker' en in hetzelfde jaar vermeldt het kerkelijk uitgavenboek 'fl 3,16 voor die glaesemaeker van Hoorn verteert tot Jan Speelmans' (een herberg even buiten de dorpskom in de Broekermeer). En even verder wordt 'het glaes van Hoorn' vermeld, dat is dus het raam dat de stad Hoorn aan de Broeker kerk ten geschenke gaf, zoals ook bv. Amsterdam dat deed, evenals de Prins van Oranje.

In 1658 wordt 'Jacob Meyndertsz glasemaker' eigenaar van het huis Eilandweg 9-11. Hij sterft in 1673 en in 1681 verkoopt zijn weduwe Grietje Klaas Poort het huis (Rooib.; lidm.lijst 1665). De naam Meyndert kwam toen in Broek nog maar zelden voor en leidt ons vermoedelijk naar de familie Kos, waarin ook anderen zich met het bouwvak bezig hielden. Wij komen hen nog tegen bij de metselaars.

Heeft een van glazenmakers uit Hoorn of een collega zich na 1640 hier blijvend gevestigd? In 1691 besluit de vroedschap dat Floris Jacobsz glasemaker hier mag komen wonen en zijn werk doen (arch.1/6/2 fol.155). En in 1706 betaalt de kerk fl 36,- aan 'floris barenz van Hoorn voor verloeden van glas van Suyderwou in broecker kerck en eenige nieuwe ruijte te backe laten'. Als 'Floris Barentsz' was hem ook in 1696 al een groot bedrag betaald en als 'Floris Barentse Hoorn Glasemaker' staat hij op de lidmatenlijst van ds. Van Heycop uit 1692. Hij woont dan aan de Jaagweg nr.1 (fam.Stöve), hetzelfde huis waar dan ook Jan Pietersz Opdam en zijn vrouw wonen. In 1710 wordt hij, als echtgenoot van 'Neeltje Jacobs van Rossen off Bootsman' eigenaar van een huis ter plaatse van Havenrak 9-11 (Rooib. onder nr.67). Uit de kerkelijke boekhouding leren wij ook nog een andere glazenmaker in Broek kennen, t.w. Baltus Harmensz (Ros). Voor 'tien gebacken nieuwen glaesen en andere glaessen verstelt' krijgt hij in 1671 de som van fl 104,15 en in 1674 volgt nog een veel kleiner bedrag. Ook de Diaconie betaalt hem voor geleverd werk. Hij komt ook voor op een lijst van weerbare mannen uit die tijd: 'Baltus de glaesemaker' (ca.1672, arch.1/6/1). Dit was de schoonzoon van Goose Boudewijnsz, die wij tegenkwamen als stichter van de bakkerij aan de Keerngouw (Ned.Patr. 65, 1980-'81 p.10). Een nakomeling van hem was in 1787-'88 de bouwheer van het

statige huis De Erven 5, waar boven de deur een wapenschild met zijn sprekend wapen (een paard of ros) is aangebracht.

In 1740 is Jan Souw, 'schilder en glasemaker', getuige als Jan Hilbrandsz Verlaan zijn testament laat opmaken (Nots. J.Bruijn, Monnickendam 3 jan. 1740). Combinatie van beide ambachten kwam natuurlijk vaker voor: uit 1782 dateert de vermelding van Pieter Bertoen als 'schilder en glasemaker' (Diac.rek.).

GRAANHANDELAAR

In 1795 wordt gewag gemaakt van 'Cornelis Koker als zynde de eenigste graanhandelaar te deser plaatse' (Vergadering der municipaliteit dd. 23 mei 1795, arch.1/7/1). Dit is vermoedelijk Cornelis Cornelisz Koker (1766-1806), gehuwd met Maritje Bakker en eigenaar-bewoner van het mooie huis Erven 10-14.

GRAVENMAKER

Zie: Doodgraver.

HERBERGIER

Zie: Waard.

HOOFDWACHT

Zie: Nachtwaker.

HORLOGEMAKER

Adriaan Swart, horlogiemaker, is getuige bij een testamentaire beschikking van Eefje Compaan, wed. Cornelis Dekker, tussen 1809 en 1825 (Kerkarchief, portef. met losse stukken). Volgens het begraafboek werd op 9 maart 1830 een Adriaan Swart begraven. De grafsteen in de kerk, met slechts de naam 'Adriaan Swart' zal mogelijk betrekking hebben op Adriaan Cornelisz Swart, gestorven op 2 juni 1771 (lidm.lijst 1747; BTP p.185).

HOUTZAAGMOLENAAR

In de 17e eeuw was Cornelis Gijsbertsz Bos houtzaagmolenaar op één van de Rietnesjes. In het oorlogsjaar 1672 werd hier ook kruit gemalen, maar in 1674 blijkt de molen al weer verdwenen (Broeker Bijdr. 8,1975, p.36). Op 1 mei 1676 besluit de vroedschap éénparig, dat de afgebroken en verplaatste 'saagmolen van Keyser gekogt voortaan vry van de verponding van de molen (zou zijn), blyvende de verponding van de grond' (arch.1/10/2). Misschien gaat het hier wel om dezelfde molen. Wie Keyser was heb ik niet kunnen vaststellen; een Cornelis Pietersz Keyser was in 1681 koper van Zuideinde 12-16, en dit ging in 1685 over op zijn zoon Pieter Cornelisz (Rooib.).

HOVENIER

Zie: Tuinman.

KAARSENMAKER

In de Diaconierekeningen van 1678-1693 staan herhaaldelijk betalingen geboekt voor kaarsen in de kerk, aan Gerrit Pouwelsz, soms ook aan Trijntje Wijbs. Deze waren winkeliers op Kerkplein 10, dus vermoedelijk gaat het hier niet om kaarsenmakers maar om kaarsenverkopers. In 1682 bv. leverde Trijntje Wijbs 80 pond kaarsen voor de kerk à 4½ stuiver het stuk (Diac.rek.fol.40). Deze waren dus bedoeld voor dezelfde koperen kronen die ook nu, bijna drie en een kwart eeuw later, nog gebruikt worden. Een interessant reglement op het ontsteken van die kaarsen is opgenomen in het Diaconie-resolutieboek op 13 sept. 1795. Op Woensdagavond, zo leest men daar, brandden er in totaal 106 kaarsen in de kerk. Geen wonder dat er grote bestellingen worden gedaan. Op dezelfde datum staat er een van 300 pond kaarsen geboekt, bij Garbrand Gestman (Zuideinde 22). Dat waren geen waskaarsen meer, maar smeerkarsen. Al in 1781 had de Diaconie besloten daartoe over te gaan. Een kleine kaarsenfabriek of smeersmelterij werd in 1825 gebouwd in wat nu de tuin is van De Erven 26.

KAASHANDELAAR

Van later dan de hier behandelde periode, de tweede helft van de 19^e eeuw, zijn de namen van grote en kleinere kaashandelaren bekend, evenals de plaats van een aantal van hun pakhuizen (Broeker Bijdr.49, 2003).

Ook uit een vroegere periode zijn ons enkele namen van kaasleveranciers overgeleverd maar van hen is veel minder bekend. Grote afnemer was uiteraard de Diaconie. In het uitgavenboek over de jaren 1678-1693 zijn dan ook meer dan eens betalingen genoteerd voor partijen die geleverd zijn door Jan Huijghen (die waarschijnlijk aan het Kerkplein woonde, ter plaatse van de nrs. 7 en 8), Claas Admiraal (of Ammeraal), mogelijk Laan 14, en Stoffel Jansz. De ongewone voornaam van deze laatste wijst in de richting van de familie Ten Oever, waar men tezelfdertijd inderdaad een Stoffel Jansz kent, 1687-1697 eigenaar van één der beide huizen op het perceel Dorpsstraat 5-7 (Rooib.). Het gaat om telkens flinke hoeveelheden, variërend van 40 tot 80 pond. Betalingen voor kaas aan 'd Schout' zullen ook wel betrekking hebben op Admiraal, die meermalen met die functie voorkomt in de acten van notaris Gerbrand Coomen (Broeker Bijdr. 2003 p.443 noot 5; zie ook v.E.p.250).

KLEERMAKER

Ze worden hier altijd met de term 'snijder' aangeduid. Al in 1608 wordt Jonge Klaas Jansz Sniijders vermeld als eigenaar van het achteruit gelegen huis Havenrak 3 (Rooib.). Een Klaas Cornelisz Sniijder koopt 1626 het pand Roomeinde 8, althans het 'voorhuys daer Bregje Jacobs uyt gestorven is' (Rooib.).

Niet veel later vinden we Reijnier de snijder, getrouwd met Griet Jans.

Ds. Bouman bezoekt hen in 1648 in hun woning aan De Erven. Als hij in 1665 opnieuw een lidmatenlijst opstelt noteert hij daarin: 'Reijndert Reijndersz de snijd' en later daarachter 'ontslaapen d.20 nov. 1673'. Zijn vrouw is Griet of Geert Jans, 'gerust 10 juli 1683', die weduwe was van Muus Hilbrandsz, van wie het huis afkomstig was (Rooib.).

In de Diaconierekeningen is in deze jaren meermalen sprake van een Jan Dirksz snijder, voor wie de Diaconie betalingen doet, w.o. in 1678 'voor 6 hemden voor de kinderen' (fol.11). In 1688 is hij 'Jan Sniijder zaliger' (fol.83). In 1690 staat er in het boek een betaling aan 'Hans de snijder'. Dat is ook de man die meer dan eens van zich laat horen bij de krijgsverrichtingen in het rampjaar 1672; hij schoot zichzelf daarbij per ongeluk door zijn teen (v.E.pp.81, 83. Van Zeggelaar, Blikken in het verleden van Waterland, 1900, pp.294, 296). Of en hoe er verwantschap is met Hans van Weert de lakenkoper, die blijkens zijn grafzerk zoon van een 'Reyner' was, kon niet worden vastgesteld.

Uit de 18^e eeuw is ons de naam van IJsbrand Koomen, Mr. Kleermaker, overgeleverd. Hij kocht in 1712 een huis op de plaats waar nu de voormalige Boerenleenbank staat (Kerkplein 9), (Reg.O.R.). In 1736 verkoopt hij het weer en in 1742 vinden we hem op Havenrak 3 (Pers.Quot.). Maar intussen had hij op het Roomeinde een huis ter plaatse van huidig nr. 23 geërfd, en dat werd zijn woonhuis, zoals de lidmatenlijst van 1747 aantoont. Op de plattegrond die zijn buurman Cornelis Schoon van zijn eigen erf tekent, staat in het belendend perceel zijn naam dan ook aangegeven (Bruigom-Schoon pl.88). Koomen overlijdt op 19 nov. 1755 en dan wordt Aaltje Koomen eigenares. Zij is waarschijnlijk niet zijn weduwe, zoals bij Bruigom p. 206 vermeld staat, maar een zuster.

KLOMPENMAKER

Aan de Jaagweg woonde aan het einde van de 17^e eeuw een 'Albert Barentse klompemaker' met zijn vrouw Trijntje Dircks. Ds. Van Heycop noteerde dat in zijn lidmatenlijst die hij 1692 opmaakte. Later schreef hij hun overlijdensdata erbij, resp. 10 juni 1694 en 16 juni 1698.

KOEHOUDER

Met dit beroep worden bij de Personele Quotisatie van 1742 vermeld: Cornelis Munnik (Zuideinde 3, dat hij in 1718 gekocht had. De boerderij is in 1965 gesloopt en vervangen door een modern woonhuis) en Maarten Brand (Molengouw 6, in 1730 gekocht, maar in 1754 door de voogden over zijn kinderen van de hand gedaan). En verder nog een aantal in de Broekermeer. Over de molestatie van Maarten Brand door de bedelaar Hendrik Taberak zie v.E.p.190. Er moeten in Broek echter veel meer veehouders zijn geweest. Van Engelenburg noemt voor 1769 een getal van 38, waarvan 26 in het dorp (p.161). Vermoedelijk was een flink aantal van hen 'niet taxabel', d.w.z. beneden de belastinggrens.

KOETSIER

In de hier behandelde periode geen vermeldingen gevonden, maar wel in 1842. Toen was Cornelis Ooms koetsier van Lijsje Bakker-van Vuure (1773-1847), die in het grote huis woonde waar later Dorpsstraat 4 gebouwd zou worden (Kollis, II, pp.39, 43). Ooms zelf woonde Eilandweg 15-17.

KOMENIJSWINKELIER

Zie: Winkelier.

KOOPMAN

Onder deze enigszins vage noemer staan in het kohier van de Personele Quotisatie 23 personen ingeschreven, die het meest kapitaalkrachtige deel van de bevolking alhier vertegenwoordigen. Voor hun namen en adressen wordt hier korthedshalve verwezen naar Broeker Bijdragen nr. 44 (sept. 2000).

Over een 17^e -eeuwse Broeker koopman handelt het nummer van de Broeker Bijdragen dat gewijd is aan Jan Nanninghsz (nr. 41, maart 1998).

KOPERSLAGER

In 1688 kreeg Jan Jacobsz Gijs, Coperslager van Edam, toestemming om hier zijn handwerk te komen uitoefenen (vroedschapsnotulen 16 dec. 1688, arch.1/6/2). In 1691 vraagt hij de

vroedschap 'om de arme ketel aen hem te mogen hebben, mits dat hij de armen daar een seker stuck gelt voor sal geven; is met eenparige stemmen verstaan 't selve te laten blijven soo als 't nu is'. (arch.1/6/2 fol.152). Over het gebruik van die armen-ketel: v.E.p.177.

KUIPER

Lijsje Jans, wed. van Teunis de kuiper, verkoopt in 1649 het huis Zuideinde 8-8a. Het achterhuis van nr. 20 aldaar werd in 1661 eigendom van de kuiper Marcus Arentsz, gestorven 11 mei 1683 (Rooib.; lidmatenlijst 1665). Zijn weduwe verkocht daarop het huis. Er meldden zich bij de vroedschap vier gegadigden om zijn plaats in te nemen, waaruit een keuze gedaan werd (arch.1/6/2 fol.83). A^o 1688 krijgt Dirck Martensz Stam, kuiper te Monnickendam, toestemming hier te komen wonen (arch.1/6/2 fol.137). Maar of dat ook gebeurd is? In 1691 verleent de vroedschap opnieuw toestemming aan Dirck Stam om hier te komen wonen en zijn handwerk uit te oefenen, maar hij heet nu kuyper te Ilpendam (arch.1/6/2 fol.153). Eenzelfde soort verzoek werd het jaar daarop ingediend door Steven Claasz, kuiper te Purmerend, maar dit werd afgewezen, omdat de aanwezige kuipers het werk wel af konden (arch.1/6/2 fol.165).

LAKENKOPER

In 1636 wordt 'Hans van Wiert Lakenkoper' eigenaar van Jaagweg 1, het pand waar in onze tijd jarenlang de textielzaak van de familie Stöve in gevestigd was. Op 17 april 1675 verkoopt 'Hans of Jan van Wiert' het weer (Rooib.). Hij wordt ook in de kerkerekeningen vermeld: In 1674 levert hij laken voor de preekstoel. Op zijn grafsteen in de kerk ('Hans Reynersz van Weert') wordt zijn wapen - dat niet als vrijwel alle andere is uitgehakt- bekroond door een schaapscheerdersschaar, zeker een zinspeling op zijn beroep (ook op een andere zerk, in de noordbeuk van de kerk, is , zo'n schaar te zien, vergezeld van de letters W ,B en K, maar hiervan is onbekend aan wie ze toebehoren). Ook in de lijst van weerbare mannen, die in 1672 werd opgesteld, vinden we 'Jan van Wiert' weer (arch.1/6/1).

Tezelfdertijd woonde er in Broek nòg een lakenhandelaar, t.w. 'Grebber Klaasz Lakenkoper', die in 1628 en 1632 te boek staat als eigenaar van Leeteinde 20. In 1638 verkoopt zijn weduwe, Neeltje Luijts, het weer aan een lakenkoper genaamd Pieter Andr. Hesseling, maar die doet het twee jaar later al weer van de hand (Rooib.). Deze Grebber Klaasz Lakenkoper moet niet verward worden met een andere Grebber Klaasz, zijn tijdgenoot, die aan de Jaagweg woonde (huis afgebroken, oud nr. 98) en die pas in januari 1655 stierf (lidmatenlijst 1648). Deze Grebber Klaasz komt ook een keer voor met de naam Groen; zijn beroep is niet bekend. Of de Jan Frederycksz, die in 1622 of '23 fl 11.8.0 betaald kreeg voor 'den fraey aen de preckstoel' ook tot de Broeker lakenkopers gerekend moet worden is niet duidelijk (kerk. uitgavenboek).

LANTAARNOPSTEKER

Toen uit het legaat van fl 40.000,- dat Geertje Ploeger-Pols in 1785 aan het dorp naliet, langs de wegen de olielantaarns werden geplaatst waarvan nu nog enkele originele exemplaren over zijn, werd ook een instructie voor de lantaarnopstekers opgesteld. De lantaarns brandden elke avond in de periode 20 sept.-20 maart (v.E.p.170).

Later waren de lantaarnopstekers vaak ook dorpomroeper en/of nachtwaker, functies die hier ook al vóór die van lantaarnopsteker bestonden.

In 1798 was Jacob Poolman lantaarnopsteker en omroeper. In 1803 komt hij voor als nachtwacht (v.E.pp.218,220).

LEIDEKKER

In 1682 betaalt de kerk 'Gerrijt Barensen leydecker' voor verschillende werkzaamheden, o.a. voor 'Doomene sin soomer huys' (kerk.uitgavenboek). Maar het staat niet vast dat deze Gerrit een Broeker was.

LINNENWEVER

'Jan Jacobsz Stevens linneweaver' wordt 1626 eigenaar van het huis Eilandweg 5-5a (later de bakkerij van Uldrik Bolijnsz en opvolgers) (Rooib.).

METSELAAR

Ook voor dit ambacht levert het uitgavenboek van de kerk weer interessante gegevens. In 1617 wordt fl 46 betaald 'aan Symon Taey voor heyen de straet en masselen (=metselen) en de Kalck'. De ontvanger van dat bedrag was niet de eerste de beste. Symon Claesz Tay komt in de vroedschap voor van 1597-1601 (v.E.p.209). In de jaren 1624-'28 staat hij vermeld als eigenaar van Laan 18 (met het deurekalf uit 1593!). Wanneer hij overleed is niet bekend, maar wel is de grafzerk van zijn vrouw nog in de kerk aanwezig en daarop is te lezen, dat zij al in 1597 overleed (BTP p.206). De Jan Symonsz Tay, die in 1635 in Turkije gevangen zat en voor wie zijn zusters zich tot schepenen wendden ter aanstelling van een voogd, die dan land van hun broer kon verkopen om zijn losgeld te betalen (v.E.p.133), is mogelijk hun zoon. In de jaren '40 van de 17e eeuw is in het 'Kercke-boeck' meermalen sprake van betalingen aan 'Allemer de metselaar, maar wie dat precies was blijkt niet. Na hem verschijnt 'Meyndert de metselaar' in de rekeningen en hiervan weten we wèl wie 't was, nl. Meyndert Pietersz Kos. Ook diens zoon Pieter Meyndertsz Kos is later aan de kerk werkzaam. Vermoedelijk is in hen eerder een soort aannemer te zien dan alleen maar simpele metselaars. Ook sociaal gezien stonden ze dicht bij de bovenlaag. Meindert Kos maakt in 1735 samen met Cornelis Schoon en Hilbrand Verlaan per schip een plezierreisje naar Dantzig; een kleindochter van Meindert Kos de oude (gest. 1680) trouwt met de latere burgemeester Hendrik Kat (1688-1767) en wordt zo de moeder van Grietje Kat, die heel lang het huis Erven 26 bewoont. De werf of werkplaats van hun bouwbedrijf had de familie Kos waarschijnlijk bij hun huis op de Eilandweg (nr.20).

Intussen was er in Broek ook nog een collega-metselaar actief. In de lijst van weerbare mannen A^o 1672 komt naast Meynder de metselaar ook Douwen de metselaar voor (arch.1/6/1), dezelfde ongetwijfeld die ds. Bouman als lidmaat inschrijft in 1665 als 'Douwen Aukes metselaar'. Deze is Kos' buurman op de Eilandweg, waar hij ter plaatse van nr.19 woont, samen met zijn vrouw Geertje Muus, gestorven 1 maart 1680.

In het centrum van het dorp woont de metselaar-timmerman tevens biersteker Pieter Claasz Noort (1686-1764). Net als de anderen voerde hij grote werken uit aan de kerk, behalve metselwerk ook het plaatsen van glasvensters, straatwerk en letters hakken op de zerken (resp. 1728 en 1731 in het Kercke-boeck). Zoals reeds vermeld woonde hij Leeteinde 4-6.

Mogelijke concurrent was Cornelis Thomasz de Vos, die als meester metselaar in 1728 een huis verderop aan het Leeteinde koopt, gelegen bij het tegenwoordige voetbalveld en afgebroken na 1832 (Reg.O.R.).

Bij de Diaconie, die in 1778 haar nieuwe weeshuis aan het Leeteinde had geopend, worden in de jaren daarna regelmatig vaste metselaars aangesteld (zoals trouwens ook geldt voor andere functies). Jan van Keeren in 1779 en volgende jaren, later ook Gerrit Gijsen, Jelle Witsz, Jacob Donker en Wessel Bulsing (Resolutieboek DH 4 en 5).

MOLENAAR

Er was in Broek één koren- of meelmolen; die stond aan het einde van de Molengouw, ongeveer op de plaats waar nu de stolp nr. 46 staat. De afbraak had plaats niet lang nadat deze werd gebouwd, d.w.z. 1875. Voor de opeenvolgende molenaars, die zich van elders hier vestigden en van wie sommigen Broek ook weer vrij spoedig verlieten, is te verwijzen naar het artikel 'De Broeker korenmolen' door A.P.Bruigom, in Broeker Bijdragen 22, nov. 1980.1

NAAISTER

De Diaconierekeningen maken uiteraard veelvuldig melding van kleding en linnengoed ten behoeve van de kinderen in het aalmoezeniersweeshuis en de arme gezinnen in het dorp die ondersteund werden. Historisch gezien is de opsomming van al die artikelen misschien wel interessanter dan de namen van de naaisters die ze maakten. Een paar voorbeelden:

Voor een vrouw die berooid uit Frankrijk kwam, werden in 1683 door Willempje Claas kleren gemaakt. Daarvoor had ze nodig gehad: '3 ¼ elle greyn tot een borstrok, 4 elle bommesij tot voering, 2 ¾ elle rood buffels (=duffels) tot een wolhemd, 3 elle carsaj tot een borstrok en stootband' (Diaconierek.fol.49). Een zekere Claertje krijgt in 1688 geld voor het maken van neusdoeken en grauwe schorteldoeken en er worden verder ook andere kledingonderdelen genoemd, zoals 1 buffels wolhemd, 1 buissie, zijltjes, ondermutsen, enz. (fol.86). In 1689 opnieuw aan Claertje 'voor 5 ½ ellen zwart linden tot een schort, 3 huyven, 3 ½ el sardij tot borstrok, 6¼ ellen linden tot 2 hemden' (fol.93). Nu en dan is er ook sprake van een 'linden pij', een 'sticklijf' of een 'rijglijf' en 'seyltgens' (fol.64, 102, 111, 120, 129). Voor het maken van enige kleren krijgt Annetje Sybrants in 1688 fl 2.4 (fol.86, ook 94).

Voor de kinderen van Huybert Claasz en zijn vrouw Maritje Hooghkamer liet de Diaconie in 1681 rocken, broecken en wolhemdjes maken en ook hun gestorven kindje kreeg een rokje en broek aan vóór het in een door Dirck Purmer getimmerd kistje te rusten werd gelegd (fol.33). Belangwekkend is ook de inhoud van de 'zeekist', die hun oudste zoon meekreeg toen hij met schipper Douwe de Boer het ruime sop koos: 1 wollen pak, 1 zomerpak, 2 hemden, 3 neusdoeken, 1 crombeers, 1 bultzak, 1 kussen, 2 slopen, 1 zuidwester, 1 paar kousen, 1 paar sokken, 1 engelse muts, 1 kam, enz. (fol.41). Een jaar later is hij weer terug en dan laat de Diaconie hem een deftig pak maken (fol.48). Ook een zoon van Jan Dircksz Snijder kreeg zo'n zee-kist mee (fol.26).

Van de genoemde naaisters vinden we Willempje Claas terug in de lidmatenlijst van ds. Van Heycop uit 1692. Ze woonde, vermoedelijk met haar zuster Abeltje, aan de Jaagweg, waar ze stierf op 14 mei 1697. De enige Claertje uit die tijd is Claertje Frans, die in 1692 in het Zuidende moet hebben gewoond. Ze was een goede bekende van de diakenen, want ze had indertijd ondersteuning genoten. Toen was ze de huisvrouw van Cornelis Gijsbertsz Bos, de weinig fortuinlijke houtzaagmolenaar (zie aldaar). Ook Annetje Sybrants was getrouwd en wel met Ariaen Jansen; ze woonde met hem op de Eilandweg (Lidm.lijst 1692).

Meer dan eens worden betalingen geboekt aan Aeltje Jans voor het maken van kleren e.d. Maar het is de vraag of men in haar een beroepsnaaister mag zien, want deze Aeltje - vrouw van Claas Outgersz - had een bestedeling van de Diaconie in huis en bracht dus de extra kosten voor haar in rekening, ook als zij zelf die kleren gemaakt had.

NACHTWAKER

Ook: nachtwacht, hoofdwacht, wacht-meester, dorpswaker, ratelwacht; was tevens omroeper (Bruigom-Schoon p.122 en Broeker Bijdr. 29-30, 1987 p.243).

Over hun aantal en taken: v.E.pp.168, 171, 178. Later werd deze functie ook vaak gecombineerd met die van lantaarnopsteker (zie aldaar).

A° 1749 was Floris Mars omroeper/nachtwaker. Hij woonde met zijn vrouw Meynsje Pieters Duijff op De Erven, in het huis nr.16, dat hij huurde van Geertje Pols geb. Pater (Broeker Bijdr.26, 1984 p.189). Hij overlijdt al op 12 febr.1752, waarna zijn weduwe vertrekt naar Oostaandam (lidm.lijst 1747).

In 1757 was Cornelis Pietersz van Loenen nachtwaker tevens omroeper. De lidmatenlijst van 1747 vermeldt hem bij de bewoners van het grote stenen huis Leeteinde 12; hij zal daar toen wel in dienst zijn geweest van het echtpaar Verlaan-Kok. Van Loenen overleed 7 mei 1772. In dat jaar wordt als nachtwaker-omroeper Adriaan Tolk vermeld, wiens kleinzoon later dit zelfde monumentale huis aan het Leeteinde zou kopen om er zijn kruidenierswinkel te vestigen. Zie ook bij: Wieder van de straat.

NOTARIS

In het Rijksarchief te Haarlem berusten (c.q. berustten) de volgende protocollen van Broeker notarissen: Garbrant Coomen 1681-1693 Reg.433; Gerrit de Ruyter 1765-1819, met Repertorium 1811-1819 Reg.434-454; Pieter Schellinger 1820-1842 Reg.455-466.

Garbrant Ysbrantsz Coomen was behalve notaris ook schoolmeester en secretaris van de vroedschap, een veelzijdig man dus. Ambtshalve woonde hij met zijn vrouw Nelletje Jacobs in het huis Kerkplein 6 (dat er toen uiteraard nog anders uitzag). Hij overleed op 14 juni 1693 en werd op de 18^e d.a.v. begraven (DTB). Zijn weduwe vinden we als leverancier van levensmiddelen vermeld in de Diaconierekeningen (zie bij: Winkelier).

Gerrit de Ruyter had in 1765 aan burgemeesters toestemming gevraagd om zich hier als notaris te vestigen, hetgeen hem werd toegestaan. Hij was toen nog maar net 22 jaar oud (!) en trouwde een jaar later met de vermogende Niesje Ysbrants Voogt, uit het hoge huis Roomeinde 7-13. In 1773 kocht hij een ruim pand op De Erven, dat bij de brand in 1902 verloren ging en waarvoor het huidige nr.20 in de plaats kwam. De jonge en ambitieuze notaris verwierf zich al spoedig een vertrouwenspositie. Hij bekleedde allerlei bestuursfuncties, werd in 1789 de boedelnotaris van Neeltje Pater en kreeg in hetzelfde jaar het verzoek als gemeentesecretaris de toen hoogbejaarde Jacob Tentsz bij te staan. Hij was in 1779 weduwnaar geworden, maar hertrouwde met Antje Bredero. Zijn huis aan De Erven werd in 1780 vereerd met een bezoek van Keizer Josef en in 1814 kwam de Russische Tsaar een glas wijn bij hem drinken (v.E.p.236; Broeker Bijdr.18, 1979 p.116 en 26, 1984 p.185). Toen was notaris De Ruyter al een bejaard man. In januari 1820 overleed hij (begraven 15 jan. DTB).

Zijn opvolger, Pieter Schellinger, kwam eveneens van buiten Broek en ook hij trouwde hier een rijk meisje, m.n. Maritje Jans Bakker. Maar hun leven speelt zich af in de 19^e eeuw, dus over de tijdgrens heen die wij ons hier gesteld hebben en daarom wordt hier volstaan met een verwijzing naar een publicatie over de bewoners van het huis van notaris Schellinger t.w. Leeteinde 12, in het Jaarverslag van de Vereniging Hendrick de Keyser over 1964.

OMROEPER

Zie bij: Nachtwaker

PASSERMAKER

'Jan Klasse (verschrijving voor Klaesse) passe-maker, obiit den 21 Jan. 1694. Grietje Tymons s(yn) h(uysvrouw) obiit den 30 novemb.1693'. Dit schrijft ds. C.van Heycop in zijn lidmatenlijst. Zij woonden op de Molengouw nr.12, dat 'Jan Klaasz Passemaker of Verhaal' in 1670 gekocht had. Na zijn dood werd het door zijn kinderen in 1694 weer verkocht (Rooib.). Het gaat hier dus om een Jan Verhaal die van beroep passermaker was. In de lijst van weerbare

mannen, opgesteld door de vroedschap op 2 febr.1672 komt hij als Jan de Passermaker voor (arch.1/6/1).

A° 1734 worden nog de namen van Teun Jellitsz en Jan Pietersz van Keeren als passermakers genoemd (volgens een notitie van A.P.Bruigom, waarvan ik echter de bron niet heb kunnen achterhalen).

Een rapport over de 'Fabrieken en Trafieken' uit 1811 bericht, dat er hier nog twee passermakerijen waren, 'de eenigste thans in het Koninkrijk, welke mede de laatste dertig Jaaren merkelyk zijn afgenoomen, zoo door den invoer van Engelsche en Duitsche goederen, als ook door den oorlog en 't stilstaan der navigatie' (arch.1/8/3 fol.298, ook aangehaald door v.E.p.162).

PRUIKENMAKER

In 1749 verzoekt Jan Daniel Bertrand, Mr Paruijkemaker, als burger alhier te mogen wonen. Dit wordt toegestaan (arch.1/6/4 fol.60). Was hij de vader van Elias Bertrand, die in juni 1741 uit Watergang hier binnengekomen was? Diens zoon heette in ieder geval óók Daniel. De familie woonde in het - nog bestaande - huis Jaagweg 1 (Rooib.). Daniel junior komen wij weer tegen bij de tuinlieden.

Bij het aflopen der 18^e eeuw raakten de pruiken steeds meer uit de mode. Maar in 1793 droeg burgemeester Baltus Bakker (1746-1832) nog een pruik, zoals duidelijk wordt uit het omstandig verhaal van zijn ruzie met de Broeker procureur Hendrik Oudenhoff, waarbij Bakker de hoed en pruik van het hoofd vlogen (Kollis,II p.65-66).

RIETDEKKER

Het uitgavenboek van de kerk bevat op 't jaar 1613 grote posten voor 'ryedt' en voor 'kalck' en 'betaelt aen Carl (?) de decker 8 ½ dach decken' (fl 12.15.0). Dit kan betrekking hebben op - het herstel van - de provisionele rietdekking van de in 1573 zwaar beschadigde kerk (v.E.p.87), maar ook op het dak van de pastorie: nog in 1640 of '41 en 1645 zijn er uitgaven geboekt voor riet op het - oude - predikantshuis.

SCHILDER

In 1650 ontvangt Gerrit Hendricksz het zeer aanzienlijke bedrag van 300 gulden 'voor 't schilderen van de kerck' (kerk.uitgavenboek). Was hij dus misschien de kunstenaar die de decoraties met festoenen en engeltjes in de kap uitgevoerd heeft?

Toen in 1670 de nieuwe predikantswoning gereed was kreeg Jan Huijgh opdracht voor het schilderwerk: '45 dagen arbeyds aent predicantshuijs soo van verwen als anders, fl 45,-'. Dit was mogelijk Jan Symonsz Huyghen, schoonvader van Cornelis Pietersz Koker (1656-1682). Aan het einde van de eeuw wordt 'Klaas Teijssen de schilder' vermeld, die met Lysbet Pieters, zijn huisvrouw, op de Molengouw woont. Hij overlijdt op 30 april 1694 (lidm.lijst ds.van Heycop 1692). Uit de Diaconierekeningen blijkt, dat hij ondersteuning genoot.

Wie 'Jan de schilder' is geweest, die in 1714 voor fl 4 het psalmbordje in de kerk schilderde, blijft gissen. Misschien Jan Souw, die ook in 1734 het schilderen en vergulden van de psalmbordjes op zich neemt en in 1742 als baas-schilder op de Keerngouw woont (Pers.Quot.; bij de verponding in 1731 'kleyn en oud' genoemd; later afgebroken). Deze Souw ligt in de kerk begraven, samen met zijn vrouw Grietje Romeyn, onder een zerk die hun jaartallen vermeldt (BTP p.190). Maar het kan ook Jan Jansz Duijts geweest zijn, die in 1728 het verguldwerk in het noorderportaal uitvoert. Dezelfde Duijts was nl. ook glazenmaker (3 nieuwe glazen in de kerk A° 1730). In 1742 vinden we hem als eigenaar-bewoner op Dorpsstraat 3 (Pers.Quot.).

Zijn dochter Hillegond doet een paar jaar later een vorstelijk huwelijk met Jan Baltusz Bakker (1685-1712) en erft zo het 'vermaard steenenhuijs' aan De Erven (nr 32), dat ze nog bijna 30 jaar als weduwe bewoont. Hun - afzonderlijke - zerken zijn te zien in de kerk (BTP pp.200 en 201).

Die sociale stijging zet zich voort bij Claas Duijts, die in 1762 trouwt met Trijntje Verlaan, jongste dochter van Jan Jansz Verlaan en diens vrouw Trijntje Simons Verlaan. Hij was waarschijnlijk de zoon van Jan Jansz Duijts en zelf ook schilder. De Diaconie stelt hem in 1779 als zodanig aan. Maar in 1782 wordt die post toegekend aan Pieter Bertoen, 'schilder & glasemaker'. Dan wisselen beiden elkaar af, tot Claas Duijts in 1790 overlijdt, niet lang daarna gevolgd door Bertoen, wiens plaats in 1793 door zijn weduwe wordt ingenomen. Deze zal vermoedelijk wel niet zelf de ladders op gegaan zijn, maar het werk door een schildersknecht hebben laten uitvoeren.

In het laatste jaar van ons tijdvak, 1799, is het Pieter de Boer, die door de Diaconie als schilder wordt aangesteld. Toen deze nog heel wat jonger was, in 1774, had hij met de dominee overhoop gelegen over de doop van zijn kind. Het verhaal is te lezen bij v.E.pp.145-146.

SCHOENMAKER

Een Arent Schoenmaker wordt vermeld in 1621. Hij was blijkbaar hierheen gekomen uit Bremen om met Geeske Velmers te trouwen (v.E.pp.128-129), maar van wie verder niets bekend is. Wel bevatten de Diaconieboeken A° 1684 een uitgave, die hier misschien mee in verband staat, nl. fl 6.6 'aan de schoenmakersvrouw van omtrent Bremen die hier tot Broek heeft gewoond' (fol.53).

Ook de Claas Schoenmaker, die A° 1672 als hij op moet komen als lid van de burgerwacht, als wapens een bijl en een vork meeneemt (v.E.p.81), blijft een onbekende. Meer profiel krijgt Reyer Jacobsz Schoenmaker, die in 1644 koper is van Dorpsstraat 11-13, het huidige pannenkoekenhuis (Rooib.). Hij gaat er ook wonen, want ds. Bouman vermeldt in 1648 op die plaats Reyer Jacobsz, benevens zijn vrouw, schoonzuster en een nichtje. De weduwe van Reyer sterft er in 1679, dan woont zijn dochter Lijsje er nog, maar in 1680 wordt het huis verkocht. (Rooib.).

Intussen oefenden elders in het dorp ook andere schoenmakers hun ambacht uit, nl. aan het begin van de Molengouw, waarschijnlijk het huidige nr.6. In 1665 noteert ds. Bouman daar 'Annetje Jans, huysvr. van de schoenmaker'. Dat huis, oud nr.133, wordt in 1683 gekocht door Klaas Jacobsz Schoenmaker, die trouwens ook voorkomt onder de eigenaars van Molengouw 2. Was deze Klaas Jacobsz mogelijk een jongere broer van de al genoemde Reyer Jacobsz? De rijke bron der Diaconierekeningen wordt ook hier niet vergeefs aangeboord. In 1683 betalen diakenen fl 1.10 aan Hillebrant Bras voor een paar schoenen en muilen t.b.v. de weduwe van Frans de backer (fol.48, 93, enz). Ook dit schoeisel werd gemaakt -of gerepareerd- op de Molengouw, waar Hillebrant Bras op nr.4 woonde, dus naast zijn collega.

Heel kortstondig slechts was de aanwezigheid van een schoenlappershuisje onder de Kerkebrug. In 1655 verleende de vroedschap vergunning aan Pieter Joosten om zo'n onderkomen daar voor zich aan te brengen, maar al na twee jaar moest het weer verdwijnen (Broeker Bijdr.28, 1986 p.214).

SCHOOLMEESTER

Zie: Secretaris

SCHOUT

Voor de taken van deze dorpsfunctionaris zie: Broeker Bijdragen 29-30, 1987 p.240 e.v. Achter aan het Leeteinde, ter plaatse van de huidige nummers 7 en 9, stond in vroeger eeuwen een huis dat in tweeën bewoond werd. De oostelijke helft was in 1621 het eigendom van Jan Reyersz van Leek, schout, en de westelijke helft werd in 1629 gekocht door Aris Jansz (Rooib.).

Uit het lidmatenregister dat in 1632 werd aangelegd, blijkt dat ook hij Van Leek heette en eveneens schout was. Misschien waren het vader en zoon. Als de volgende dominee zijn ronde doet en een nieuwe lidmatenlijst opstelt, in 1648, is Jan Reyersz' naam daaruit verdwenen, maar die van Aris Jansz komt er nog in voor. Hij leefde nog ruim een kwart eeuw, dan meldt het begraafboek van de kerk: '6 Maart 1675, Aris Jansz onse schout' (DTB).

Het verhaal dat bij Van Engelenburg te lezen is (p.182) over de schout Jan van Cuilenburg, die in 1623 bij een arrestatiepoging jammerlijk verdronk doordat zijn trouwe hond hem telkens weer onder water duwde, schijnt tot de conclusie te leiden dat er toen blijkbaar in Broek twee schouten in functie waren. De Broeker Bijdragen nr 19, 1979 noemt hem echter schout van Monnickendam. Dat zal dan waarschijnlijk toch wel dezelfde zijn als 'Jan Cornelisz Kuijl of Kuijlenburgh', die van 1648-1662 eigenaar was van een huis aan het Havenrak, ter plaatse van nr. 37-39 (Rooib.).

In de 18^e eeuw is het Klaas Voogt, schout, die in 1728 het huis Leeteinde 4-6 koopt, met de bijbehorende bierstal (Reg.O.R.). Lang zal hij er niet van genieten, zijn begrafenis heeft plaats op 18 febr. 1730 (DTB).

In 1738 werd tot schout gekozen Claas Pietersz Bertoen (arch.1/6/3 fol.268). Hij krijgt geen tractement, maar is tegelijk bode van de vroedschap en ontvangt daarvoor jaarlijks fl 50.- (arch.1/6/4 fol.61). Hij woont op Roomeinde 1 (Pers.Quot.).

Sinds 1764 is Claas Musch hier schout en tevens Hoogheemraad van Waterland, wat hem jaarlijks fl 24.- plus aan emolumenten fl 76.- oplevert. (arch.a.v.). Van 1738-1770 is hij eigenaar van Zuideinde 10 (Rooib.), waar hij ook woont (lidm.lijst). In 1746 trouwde hij, als weduwnaar, met Eegje Noort. Op tweede Kerstdag 1775 overlijdt hij. Uit de boedelinventaris die kort daarna werd opgemaakt, blijkt dat er ca. fl 4000,- schuld was (Kollis,II p.71).

SCHUITEMAKER

Een Klaas Klaasz Schuitemaker koopt in 1635 het huis Zuideinde 6. In 1649 is het van zijn weduwe.

Ijsbrand Cornelisz Schuitemaker koopt in 1654 het huis Eilandweg 20.

Zijn weduwe Grietje Carels is in 1662 eigenares (Rooib.). Zij hertrouwt met Meyndert Pietersz Kos en zo komt het huis in die familie van aannemers.

In 1692 verleent de vroedschap aan Jacob Claasz Brouwer, schuitemaker op Kattenburg in Amsterdam, verlof om hier te komen wonen en zijn handwerk uit te oefenen (arch.1/6/2 fol.157).

SECRETARIS

Tot 1783, dus bijna de gehele hier behandelde periode, was dit ambt gecombineerd met dat van schoolmeester. Voordien was de secretaris behalve dus schoolmeester, ook nog voorzanger, kerkkluiser, uurwerkoppasser en had hij een veelomvattende taak bij het opmaken van acten, assisteren bij verkopen, het verrichten van taxaties, enz. (v.E.p.39). De velen die dit ambt in de loop van twee eeuwen hebben uitgeoefend, hebben in de Broeker archivalia zoveel sporen nagelaten, dat vermelding daarvan hier tot een onaanvaardbare uitvoerigheid zou leiden.

SMID

In de jaren '40 van de 17e eeuw worden er verschillende betalingen door de kerk verricht aan 'Frans de smidt', éénmaal ook Frans Claesz genaamd. Die voornaam kwam hier toen nog niet zo vaak voor, maar het is niet gelukt iets naders over hem te vinden. 'Jan de smit', in de kerkrekeningen genoemd A^o 1629, is zeker geen Broeker, want er staat achter zijn naam 'tot Monnickendam'.

SLAGER

Een Jan Slager wordt 1670 eigenaar van een erf met schuur aan het Zuideinde, bij het huis dat nu nr. 4 is. Zijn weduwe hertrouwt later met Jan Klaasz Mooijman en deze verkoopt e.e.a. in 1689, waarna alles verenigd wordt met nr.4 (Rooib.). De vraag is nu: is in die schuur een aantal jaren een slagerij gevestigd geweest ?

TIMMERMAN

In een dorp met houten huizen heeft dit ambacht uiteraard veel beoefenaars gekend. De archivalia zijn dan ook niet spaarzaam over hen en het werk dat zij deden. Het kerkelijk uitgavenboek staat van 1613 af vol van de posten betreffende groot en klein timmerwerk en is in dat opzicht een bron van historische informatie. Maar namen van de timmerlieden komen onder al die vermeldingen slechts nu en dan voor en bieden ook lang niet altijd houvast voor nadere identificatie. Een Claes Claesz bv., die in 1618-'19 geld voor banken krijgt en ook later telkens betalingen ontvangt, blijft een onbekende. Nan Pietersz, aan wie in 1630 fl 110.11 wordt uitbetaald voor 'beschot op het coor ende die preeckstoel' etc. helaas ook.

Pas met Pieter Pietersz Bleij, in de kerkrekeningen 't eerst genoemd in 1646, treedt iemand naar voren over wie wij goed zijn ingelicht. 'Een ondernemend, maar ook bijzonder populair en gezien man' noemt Bruigom hem, die ook de anecdote over deze 'Pieteroom' vertelt, die in dichtvorm tot in de 20^e eeuw in Broek de ronde deed (Broeker Bijdr.6, 1974 p.26). Het vers stelt hem voor als rijk en ongetrouwd. Nu behoeft aan het eerste niet getwijfeld te worden, maar uit de lidmatenopgave van 1665 is ondubbelzinnig af te leiden, dat Pieter Pietersz Bleij toen getrouwd was met Maritje Sijbrants. Als zijn sterfdatum wordt daar opgegeven: 1671, den 10 (onleesbaar). Hij woonde toen in een huis dat in de 18^e eeuw vervangen werd door het huidige pand Dorpsstraat 20 (zie ook bij: chirurgijn). Als verstandig en vooruitziend man had hij lang daarvoor al een testament op laten maken bij notaris Pranger in Monnickendam. Van de onroerendgoedtransacties van Pieter Bleij leren we e.e.a. uit Bruigom's artikel, over het eigenlijke timmerwerk dat hij verrichtte in de timmerschuur aan de westzijde van zijn huis is nauwelijks concrete informatie, of 't moest zijn wat de kerkrekeningen op dit punt te bieden hebben. Uit de daar geboekte posten blijkt wel, dat Bleij zowel het grove werk (funderingsplanken, A^o 1651) als het fijnere (kerkbanken, A^o 1658) op zich nam. In 1669 brak hij voor fl 20.- de oude pastorie af.

Maar Bleij had niet het monopolie. In 1659 betaalt de kerk aan de schutting van de pastorie, een nieuwe poort en ander houtwerk fl 47.17.6 aan Claas Cornelisz Buyckies (Kercke-Boeck). Deze Buyckies, of zoals meestal voorkomt: Buykes, is mij niet van ander timmerwerk bekend, maar wel in zijn kwaliteit van voorgd, samen met Jan Sijmonsz Rijser in 1668 over onmondige kinderen van Gleyne Cornelisz Timmerman (Haarlem, R.A., Reg.3483 fol.221). Rooiboekinschrijvingen betreffende het huis met oud nr.1, naast De Erven 34-36, schijnen er op te wijzen dat deze Timmerman oorspronkelijk Gleyne Cornelisz Buykes heette en tussen 1663 en 1668 zijn naam veranderd heeft. Dit is een zaak waarop hier verder niet ingegaan behoeft te worden. Wel kan vermeld, dat Claas Cornelisz Buykes in 1676 eigenaar werd van

het huis dat op de plaats van Havenrak 23 stond, voordat daar het nu nog bestaande huis gebouwd werd. Ook zijn zoon bezat het nog.

Na de dood van Pieter Bleij nam Dirck Purmer zijn taak bij de kerk over. In 1675 krijgt hij fl 18.13.4 voor 'repartissie aen sesen (=stoelen) en bancken en stellinghs in domenis kelder' (Kercke-Boeck). Hij werd ook de vaste timmerman van de Diaconie. Het ging hem goed. Een Impost-lijst uit 1698 vermeldt: 'Dirck Purmer, voor dese op ½ nu heel Capitalist' (arch.3/3/1). Hij woonde in een huis aan het Havenrak, waar nu nr. 37-39 staat en dat het meest rechtse was van de beide op dat perceel (Rooib.).

Tot een jongere generatie behoorde Otto Jansz van Hovel (of Heuvel). In 1701 verrichtte hij belangrijk werk aan de kerk en kreeg daarvoor fl 276,14.12. Zijn woonhuis stond aan het Kerkplein, op de plaats van huidig nr. 5, dus in de hoek.

In de eerste helft van de 18^e eeuw waren hier vooral twee timmerlieden actief: Adriaan Broer en Klaas Musch. De laatste was sedert 1746 schoonzoon van de metselaar-biersteker Pieter Claasz Noort en woonde van 1738-1770 in Zuideinde 10 (Rooib.), waar hij zijn hout natuurlijk voor de wal kon aanvoeren. In 1747 voert hij omvangrijke reparaties uit aan de pastorie. Op eerste Kerstdag 1775 overlijdt hij (lidm.lijst 1747).

Adriaan Jacobsz Broer had zijn bedrijf aan de Keerngouw, op dezelfde plaats waar tot voor kort de timmerloods van Tinkelenberg was (nr.16). Hij kocht dit in 1717, zodat hij stellig niet veel vervoersproblemen gehad heeft toen hij in 1734 de opdracht kreeg voor de grote verbouwing van de pastorie (kerk.rek.). Zijn zoon Jacob Adriaansz Broer zette het bedrijf voort, waartoe hij in 1762 het pand overnam (Rooib.). nadat hij voordien als huurder op het Roomeinde had gewoond in het grote huis 37-39 (Pers.Quot.). Toen de vader in 1783 overleed (lidm.lijst 1747) had hij zijn zoon tot welstand en aanzien zien komen: van 1760-1781 had hij zitting in de magistraat (v.E.p.252). Een bijzondere opdracht was in 1742 de bouw van het 'Groenlands pakhuis' geweest, een grote walvisvaart-loods op het achtererf van de grote stolpboerderij Leeteinde 5 (die er toen nog niet was). Maar een paar jaar later werd dit gebouw al weer afgebroken (Bruigom-Schoon P.174 e.v., met 2 afbn).

Er was in het welvarende Broek plaats voor meer timmerlui dan de beide genoemde. Vermoedelijk aan het begin van de Laan woonde Jan Jansz Opdam, baas-timmerman (lidm.lijst 1692). In 1727 voerde hij werk uit aan de pastorie (kerkrekeningen). Op zijn grafsteen in de kerk staat het merk dat hij misschien soms ook op zijn timmerwerk aanbracht (BTP.p. 182). Verder is er alleen zijn naam te lezen, niet de datum van zijn overlijden, dat plaats had op 7 sept.1734 (Hs.Verlaan).

In deze tijd werkte hier ook Mr. timmerman Dirk de Ruyter. In 1727 had hij een huis gekocht op de plaats waar later de boerderij 'Het Noordse Bos' zou verrijzen (Leeteinde 5). Blijkbaar was hij goed met zijn burens, want in 1740 vraagt Jan Hilbrandsz Verlaan, die in dat jaar het kapitale stenen huis Leeteinde 12 bouwt, De Ruyter mee als getuige bij zijn testament (31 jan.1740, nots.Bruijn te Monnickendam). Hij overlijdt in nov.1747 en wordt de 25e van die maand begraven (DTB). Zijn grafsteen vindt men in de kerk (BTP p.183). De kinderen verkopen het huis (Rooib.).

Vóór in de 19^e eeuw op De Erven nr 1 het bestaande huis gebouwd werd stond daar al een ander gebouw, dat te zien is op de prent van Maaskamp. Het werd in 1741 gekocht door Klaas Symonsz Pols - uit een oud regeringsgeslacht -, maar hij woonde er ook voordien al (lidm.lijst 1739 en Broeker Bijdr .26, 1984 p.193). Hij is dan Mr. timmerman. Zijn huwelijk met Pietertje Heyns van Sanen blijft kinderloos en hij overlijdt op 24 febr.1752 (lidm.lijst 1747). Zijn testament is verleden voor nots.Bruijn in Monnickendam (acte 295).

Tenslotte moet uit de eerste helft van de 18^e eeuw nog de naam van Witse Jellisz van Sijp genoemd worden, geboren 1702 en jong gestorven in 1739 (DTB). Bij de Personele Quotisatie van 1742 woont hij in het huis Laan 22-28, als baas-timmerman. Zijn zoon Jelle Witsz beoefent het zelfde vak, waarbij hij in 1782 en volgende jaren meermalen optreedt als vaste

timmerman van de Diaconie (Resolutieboek DH 4). Ook diens zoon, weer een Witse Jellisz, was timmerman en bouwde in 1811 voor het bezoek van Napoleon de ereboog, samen met ... zijn zoon (v.E. p. 227). Timmerman/aannemerfamilies waren soms door huwelijk onderling verbonden. In de kerk ligt de grafsteen van Marten Witsz van Sijp, gest.1752 en zijn vrouw Neeltje Adriaans Broer, gest.1785 (BTP.204).

In het roulatiesysteem van de diaconale aanstellingen vinden we ook Jan Schouten enkele malen genoemd (1784,1789). In 1789 wordt hem door de kerk het grote bedrag van fl 678.6.4 uitbetaald, dus hij zal toen omvangrijk werk hebben geleverd. Hij was tevens biersteker, net als zijn vader en grootvader, in het pand Havenrak 19 (Rooib.).

In 1793 volgt de aanstelling van Daniel Eliasz Bertrand, nu niet als tuinman (zie aldaar), maar als timmerman. En hij zal daarin tot méér in staat zijn geweest dan wat eenvoudige herstellingen in het gebouw of het maken van een schutting, want kerkmeesters betalen hem in 1789 fl.80.14 voor 'een Hoeckbuffet in de Kamer van Dominee Haverkamp' (Kerk.rek.).

Met Pieter Keyser besluiten wij onze - incomplete! - reeks timmerlieden. Ook hij werd goed genoeg geacht voor een Diaconie-aanstelling (1779). In 1781 doet hij reparaties (Resolutieboek DH 4). In 1746 had hij op een openbare verkoping het pand Kerkplein 10 gekocht en was daar gaan wonen met zijn echtgenote Vrutje Koker (1709-1789) (Bruigom, Het huis Kerkplein 10, 1979, p. 17-18). Hun twee kinderen overleden vroeg.

TUINMAN

Van de spreekwoordelijke zorg die men in Broek aan de tuintjes besteedde was ook het kerkbestuur vervuld. Hun uitgavenboek laat een lange reeks betalingen zien voor aanleg en onderhoud van de tuin rond de pastorie. Helaas werden daarbij slechts zelden de namen genoemd van degenen die dat onderhoud uitvoerden of de planten leverden. In 1660 echter wordt Cornelisz Adriaansz betaald 'voor boomen opt kerckhoff ende de predicantswerf ende deselve te plaatsen'. Dezelfde krijgt in 1678 fl 22.12 voor palm, arbeysloon en boomen in doomenes tuyn'. Drie jaar later is er een nieuwe kracht: Pieter Schoute. Hij krijgt 'fl 4.2 aen arbeysloon van de coemes (=koemest) te voeren en 't opmaecken van doominiestuyn'. Jacob Wiggerts bij dezelfde gelegenheid 'fl 1.16 voor 't korten van de palm in dito tuyn'. In 1697 wordt gesproken van 'Pieter de tuijnman', die betaling ontvangt voor 'peerdemis, tientjes en arbeysloon'. Hij was - uiteraard - kerkelijk lidmaat en als zodanig schrijft ds. Van Heycop hem in 1692 in: 'Pieter Pieterse Tuijnier, en Annitje Klaas s(yn) h(uysvrouw)'. Het echtpaar woont dan aan het Zuideinde nr. 3. Uit het Rooiboekregister blijkt dan opeens, dat dit huis in 1687 gekocht was door 'Pieter Pietersz van Loenen', maar of dat nu zijn werkelijke achternaam was of de plaats waar hij vandaan kwam, blijft onduidelijk.

In 1731 krijgt een Jan Adriaansz Maijer, Tuijnier uit Muiden, toestemming zich hier te vestigen en twee jaar later wordt dat ook toegestaan aan Harmen Gerritsz uit Amsterdam (vroedsch.resol.19 april en 1 mei 1731 en 18 febr. 1733, arch.1/6/3). Van Maijer horen we verder niet veel meer, maar Harmen Gerritsz staat in het belastingkohier van 1742 ook als tuinmansbaas vermeld, maar nu met de achternaam Ter Laar. Hij woont dan op de Keerngouw, ter plaatse van de huidige nrs. 4 en 6. Ook zijn zoon Gerrit nog, met diens vrouw Trijntje Voordewind; deze verkoopt het als weduwe in 1778 (Rooib.). Haar naam was toepasselijk; de Ter Laars hadden in het welvarende Broek waarschijnlijk veel werk gevonden en behoorlijk verdiend. In 1756 kon Gerrit de grote tuin op de plaats van De Erven 4 kopen voor fl 1250.-; via zijn weduwe komt die vervolgens aan Jan ter Laar en na diens dood in 1856 aan Baltus Koker (Broeker Bijdr. 26, 1984 p.196).

De niet zo grote maar wel heel bewerkelijke tuinen alhier boden werk aan meer dan één tuinman. Neeltje Pater had Jan Hardwijk in dienst, die zij per codicil van 8 maart 1789 fl 600,- naliet (R.A. Haarlem, not.arch., reg. 439). Verder kennen wij de namen van Simon Mooij,

Joseph Waltvoogd en Daniel Bertrand als lieden die in het hoveniersvak werkzaam waren, o.a. uit de rekeningen van de Diaconie. In 1787 was trouwens ook Jan Hardwijk daar als tuinman aangesteld. Zijn weduwe vroeg in maart 1810 om ondersteuning voor haar en haar kinderen (Res.boek DH 4).

TURFBOER

Op de plaats waar later de grote stolpboerderij Het Noordse Bos zou worden gebouwd stonden in de 17e eeuw een paar kleine huizen. In één daarvan woonde turfboer Teunis Pietersz. Zijn erf grensde aan de Leet zodat hij daar goed zijn turfschip kon afmeren. De aankoop van dat schip was gefinancierd door de Diaconie met een lening tegen 4% 's jaars (Diaconierek.1686 fol.69). Van deze instelling uit kreeg hij ook regelmatig opdracht tot het leveren van turf aan bedeeden, vaak 30 of 40 tonnen tegelijk. Turf was toen natuurlijk ook de voornaamste brandstof.

Tesamen met deze Teunis komt in de Diaconierekeningen een Louwrents Pietersz voor, die wel zijn broer zal zijn geweest (fol.92 e.v.). Teunis' zoon Jan noemt zich later Van Keeren (Rooib.). Een in 1991 door mevr. A.G. Bakker-Groot opgestelde genealogie van dat geslacht berust in het Waterlands Archief te Purmerend.

In één der lidmatenlijsten, vermoedelijk daterend uit 1645, komt in de Broekermeer een Dirk Simonsz voor, achter wiens naam de predikant heeft geschreven: de Turfboer (Kerk.arch.1/1/1).

TURFVULSTER, TURFTELSTER of TURFTONSTER

Dit waren - meestal twee - beëdigde functionarissen, die aan de hand van geijkte dorpstonnen de geladen of geloste turven telden in verband met de daarop geheven belasting: 50 stuivers voor 100 tonnen (= 10.000 turven). Ze kregen geen vast salaris, maar wel twee duiten per honderd getelde turven; dat bracht hun naar schatting fl 25.- per jaar op (cf.arch.1/6/3 fol.135; zie ook v.E.p.170).

In 1632 woonde de turfvluster Aeltjen Lamberts denkelijk in het huis aan de Keerngouw waarin later de bakkerij kwam (nr.3). De plaats waar de dominee toen bij zijn rondgang haar naam noteert, komt goed overeen met de vermelding van zal. Jacob Lambarts A^o 1651 bij de eigenaren van dat huis in het Rooiboekregister (oud.nr.53). Dan is ook Aeltjen al overleden, want ds. Bouman tekent in zijn lijst, die hij opmaakte in 1648, aan: 'Aeltje Lammerts, gerust den 6 Meij 1649'.

In 1743 wordt naar de functie gesolliciteerd door o.a. Neeltje Gijsberts Jonker, die een half jaar later weduwe werd van Jan Jacobsz van Vuure en misschien wel wat extra inkomsten kon gebruiken. Maar zij kreeg de baan niet. In 1746 solliciteert ze opnieuw (Kollis,II p.29).

In 1749 zijn Stijntje Schoon (waarschijnlijk van Zuideinde 18) en Maritje de Geus de beëdigde turftonsters (arch.1/6/4) en 10 jaar later zweert Geertje Jacobs van Rijn haar eed, ten overstaan van secretaris Jacob Tentsz (arch.1/6/4 fol.204-205, waar die eed in extenso is opgenomen).

In 1775 wordt Neeltje Swart als turftonster vermeld.

VEERSCHIPPER

Over aanstelling en taak van deze door de plaatselijke overheid benoemde functionaris zie v.E.192 e.v. en Broeker Bijdr.29-30, 1987 p.242). Ze vervoerden zowel personen als vee, post en goederen, tot aan grafzerken toe. Een interessante tarieflijst is te vinden in arch.1/6/2 fol.126. De aanleg- en afvaartplaats was, naar aangenomen wordt, oorspronkelijk aan het Ha-

venrak, vóór de herberg 'daer de Bel uijthangt', ter plaatse van nr. 37-39, maar later verplaatst naar het eind van De Erven, waar nog in de jaren '60 dagelijks de toeristenboot afmeerde (Bruigom, in Broeker Bijdr. 9, nov.1975 p.47).

Daar in de bestaande literatuur niet veel namen van veerschippers genoemd worden, volgen hieronder enkelen van hen.

Een der eersten - nà de bij v.E.p.192 vermelde Roel Jansz en Pieter Pietersz Visscher, waarover niets naders bekend is - is Cornelis Jansz Bras. Hij had van de diakenen in 1680 een lening van fl 800.- à 4% gekregen ter financiering van een veerschuit, waarover hij jaarlijks fl 100.afloste (Diac.rek. fol.25, 32, 48, 55, 64 enz.). Misschien is Jan Cornelisz Bras, die in 1717 bij de terugkomst uit Groenland op zee overleed, een zoon van hem (Hs.Verlaan, zie Broeker Bijdr.35, 1994 p.311).

Uit het begin van de 18^e eeuw kennen we de naam van veerschipper. Jan Pietersz Mol, overleden 1716, van diens opvolger Jan Bruijn, overleden 1720 en van de man, die hem weer opvolgde, t.w. Simon Ruts (Notulen 3 Waterl. meren, extract d.G.v.Wijngaarden, fotocopie bezit auteur). Een Jan Jansz Bruijn komen we tegen bij de Personele Quotisatie van 1742; hij heet dan 'marktschipper' en woont in een der huizen aan de Jaagweg die bij de aanleg van de snelweg werden afgebroken. Hetzelfde belastingregister vermeldt ook de naam van Jan Martensz de Gast als 'schipper op de marktschuijt', met adres Kerkplein 5. Er waren inderdaad twee veerschippers, die driemaal in de week, nl. maandags, woensdags en vrijdags, af- en aanvoeren (Tegenw.staat p.549; Bruigom-Schoon p.122).

In het Hs.Verlaan staat het overlijden opgetekend van oud-veerschipper Dirck Hillebrantsz Romeyn op 19 mei 1719. Varen zat de Romeyns in het bloed. Hillebrant Franz Roem of Romeyn, vermoedelijk zijn vader, kwam in 1666 om toen zijn schip in volle zee verging (v.E.p.61).

In later tijd werd de functie van veerschipper o.m. bekleed door Roelof Luyten, bewoner van Kerkplein 2, dat al in 1716 gekocht was door zijn vader Jan, die ook schipper was (Rooib.). Roelof sterft in 1772. Zijn weduwe Anna Euldrigs (Uldriks) verkoopt het huis in 1774 aan de Diaconie, die op zoek is naar een locatie voor een nieuw weeshuis. Maar het erf blijkt te klein en men bouwt tenslotte aan het Leeteinde. Na 1800 was opnieuw een Luyten veerschipper, maar deze, Rijndert, heet dan met wat meer omhaal: dorpsmarktschuitschipper (v.E.p.220). Is Hendrik Kikke, als veerschipper vermeld in 1784, misschien de vader van de Hendrik Kikke die privé-huisschilder van Ditmarsch was en van deze zijn huisje (ter plaatse van het huidige Roomeinde 17) met al wat tot de ververij behoorde bij testament kreeg gelegateerd? (Broeker Bijdr.14, 1977 P.86).

VLEESHOUWER

In 1742 wordt dit beroep uitgeoefend in het huis Havenrak 23, dat er toen echter wel anders uitzag. Vleeshouwer aldaar was Jan Michielsz Schil (het kohier van de Personele Quotisatie noemt hem Schild). Hij had het pand een jaar tevoren verkregen via zijn vrouw Geertje Gruijs, die als weduwe van Cornelis Lammes met deze Schil getrouwd was (Rooib.) Hun zoon Jan erft het huis in 1779. Twee jaar eerder was hij - op Oudjaarsdag - getrouwd met Grietje Cornelis Bleeker (of Blekers), een Monnickendamse. 'De Bruydegom Luyters en de Bruit Menist gezint zynde zoo benne haar Geboden van 't Raathuys afgekondet en in Huys getrouwt' (Hs. Verlaan). Hun grafsteen ligt nog in de kerk (BTP.p.184).

De Jan Albert Smit, van wie Van Engelenburg (p.164) vermeldt - zonder verdere data - dat hij vergunning kreeg om 'Beesten te slaan en 't vlees uijt te hallen (haelen?) en te verkoopen' is wel dezelfde als Jan Albertsz Smit op de Keerngouw nr.8, dat hij had gekocht in 1739. Hij overleed op 28 nov.1779, waarna het huis eigendom werd van zijn tweede vrouw (Rooib. en lidm.lijst 1747).

VOERMAN

Geerlof Gruijs, in een later afgebroken huis aan de Jaagweg, wordt 1742 vermeld als collecteur (zie aldaar), maar ook met 'twee paarden als voerman en 1 sjees dito' (Pers.Quot.). Ook bij Cornelis van Dijk, herbergier in de Zwaan, staat genoteerd dat hij 2 paarden had en een sjees om te verhuren. Maar zonder dat bij hem nog eens expliciet het woord voerman wordt gebezigd. Zou degene die hier de paarden huurt zelf als menner moeten optreden?

Wie de Jan Gebring is, die bij v.E.p.164 vermeld staat als verkrijger van een vergunning als voerman en verhuurder van paarden en rijtuigen, is mij niet bekend, tenzij dit een verschrijving is voor Jan Gelting, 1779-1784 eigenaar van diezelfde herberg de Zwaan (Rooib.).

VROEDVROUW

Dit was een officieel ambt, ter begeving van de vroedschap (Bruigom-Schoon p.122; de instructie bij v.E. pp.171-172). De bekende dokter C. Bakker schreef in 1924 'Aanteekeningen over de vroedvrouwen te Broek in Waterland in de 17^e en 18^e eeuw, uit de resolutieboeken dier gemeente overgenomen', in Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde 68, 1924, 1e h.nr.18. Het hier volgende is daarop een aanvulling.

Aan het begin van onze periode vinden wij Grietje Pauwels, die in 1619 verklaarde dat de in barensnood verkerende Nies Arens haar verzekerd had, dat Marten Muesz Bras de vader van haar kind moest zijn (v.E.p.132). Niet veel later is Trijn Jacobs de 'vroemoer'. Ze wordt als zodanig vermeld door ds. Stantius in 1632 en woont dan op Laan 8-10, waar na de brand van 1914 een nieuw huis gebouwd zou worden. De lidmatenlijst van ds. Bouman (1648) vertelt nog wat meer over haar. Ze overleed op 5 mei 1662, na vier kinderen te hebben verloren, t.w. 3 dochters en een zoon. Bij deze laatste, die bij zijn moeder inwoonde, schrijft de predikant: 'Claes Cod, haer soon' (gest.1651), waaruit wij de naam van Trijn's echtgenoot leren. Er woonde ook nog een broer van haar, Bastiaen Jacobsz, in huis. Ook deze stierf vóór zijn zuster, in 1659. Na het overlijden van de vroedvrouw werd het pand verkocht aan Simon Rijser. Merkwaardig is, dat 80 jaar later in datzelfde huis opnieuw een vroedvrouw woont, nl. Grietje Cornelis, weduwe van Symon Michielsz Noordenbosch (Pers.Quot.).

In 1747 staat een Annetje Pieters vermeld en aan het einde van de 18^e eeuw, in de Franse tijd, doet Aagje Dirks Bezemaker van zich spreken. Ze was fel Oranjegezind en niet bereid de verklaring van trouw aan het nieuwe bewind af te leggen, wat haar op verlies van haar baantje kwam te staan. 'Deze vrouw verkiest liever de Bedelzak als een stadhouderyke regeering te verzaken, is derhalve een gevaarlyk meubel, niet waardig langer dorpsgeld te trekken, daarom zullen wy in haar plaats een ander, waardiger en bekwaame vrouw zoeken te stellen'. In 1804 werd zij echter toch weer aangenomen (arch.1/8/1 fol.94, v.E.p.218).

WAARD

Voor een globaal overzicht van Broeker herbergen en herbergiers raadplege men: W.v.Engelenburg, 'Menschen en gebouwen uit Broek in Waterland' (overdruk uit de Prov. Nh. Crt ca.1930) en A.P. Bruigom, 'Over bierstekers, tappers en drinkers, Broeker Bijdr.9, nov.1975. In beide vindt men echter niet speciaal personalia van hen die als waard - zo werden ze hier genoemd - hun brood verdienden. Van enkelen van hen zijn nog de zerken in de kerk te zien, t.w. Jan Claesz Duijts (Duits), rond 1700 herbergier in 'De Zwaan' en Cornelis Doncan (1747-1836), eigenaar van 'Vaart- en Meerzigt' ter plaatse van Havenrak 37-39 (BTP.pp. 186 en 207).

Met betrekking tot de herbergiers in de Broekermeer zijn de notulen van het bestuur der drie Waterlandse meren een rijke bron.

WEVER

Zie ook: Linnenwever.

Achter aan de Molengouw moeten destijds verscheidene weefgetouwen in bedrijf zijn geweest. Oud nr.139, één van de beide woningen ter plaatse van huidig nr.30, was in de eerste helft der 17e eeuw van 'Jan Pietersz Tibout of wever'. Hij sterft 25 nov.1654 en zijn weduwe verkoopt het huis in januari 1661 aan de Diaconie voor fl 311.-; een maand daarna overlijdt zij ook zelf. Het huis wordt 1765 afgebroken (lidm.lijst 1648 en Rooib.).

In het huis met oud nr.141, ter plaatse van Molengouw 36, zijn ook tientallen jaren achtereenvolgende wevers werkzaam geweest. Al in 1615 wordt hier Wiert Arentsz wever genoemd, in 1624 Jan Dirksz wever en in 1657 verkoopt diens weduwe Aaltje Thijsse het aan de zes kinderen van Pieter Willemsz linnenwever in Amsterdam. Ook het huis nog iets verderop, oud nr 142a, is trouwens in die jaren korte tijd in handen van een wever genaamd Jan Jansz, maar die verkoopt het in 1622 aan Symon Cornelisz Bakker en het maakt de indruk dat dit huis in feite een bakkerij was. Het is later afgebroken (Rooib.). Eén van de genoemde zes kinderen zal 'Willem Pietersz wever' zijn, die aldus genoteerd wordt door ds. Bouman in zijn lidmatenregister van 1665. Samen met zijn vrouw Maritje Oliviers. Later schrijft dominee bij hun namen resp.'ontslaapen 1660 in octob.' en 'gerust 1680 in Juni'.

Ook op het Zuideinde (nu nr.4) woonde een wever: Pieter Garbrantsz wever. Hij koopt het huis in 1746, maar overlijdt kort daarop. Zijn weduwe, Geertje Bartels Hoen, verkoopt het in 1772 met de bepaling dat ze er vrij mag blijven wonen (Rooib.).

In de jaren 1678, '79 en '80 verleent de Diaconie ondersteuning aan Maartje Wevers; zij is besteed bij haar dochter Magdaleentje Willems op het Havenrak. Dat hier niet een familienaam bedoeld is, maar een beroep, blijkt uit een ondersteuningspost van 1693, waar staat: 'Maartje Wevers, huysvrouw van Roelof de wever' (fol.129). Wie dit was is onzeker. De Diaconierekeningen spreken in hetzelfde jaar ook van 'de weduwe van Roelof Jansz de bontwerker (fol.128). Dat is dus een ander, maar de 'Jan Roelofsz de wever', wiens weduwe Maritje Jans in 1711 het huis met oud nr. 36 verkoopt dat ook had toebehoord aan Roelof de Bontwerker, zal toch wel zijn zoon zijn geweest (Rooib.). Hoe de familieverhoudingen ook precies zijn geweest, het is wel aan te nemen dat in het wat achteraf gelegen huis bij het Noordse Bos, destijds zowel een weefgetouw heeft gestaan als bont verwerkt is.

In het geval van de veel later levende Aaltje Wever (genoemd in 1783, zie bij: Dienstbode) zal de beroepsaanduiding al wel tot familienaam geëvolueerd zijn.

Enigszins raadselachtig is een post in de Diaconierekeningen van 1692 (fol.122) ten bedrage van fl 72.10 'voor een weeftouw betaald aan Claes Thysz Backer(?) dat de Diacony altijd weder toebehoort om weder te mogen verkopen, alles met consent van de E. Kerkeraad'. Is dit dezelfde Claes Thysz die ook als schilder voorkomt?

WIEDER VAN DE STRAAT

In 1750 wendt zich tot de vroedschap Trijntje Winding, 'die voor Burgemeesteren de dorpsstraat van gras zuiver houd, heeft daar voor fl 12.- int Jaar, versoekt daar van fl 4.- meer te mogen hebben of dat anders genoodsaakt soude wesen hetselve te abandonneren (d.w.z. dat werk op te geven).

Is met eenparige stemmen afgeslagen' (vroedsch.resol.15 aug.1750, arch. 1/6/4 fol.83). Onbekend is of ze haar dreigement heeft uitgevoerd. Waar deze Trijntje toen woonde is onzeker. Niet lang vóór het bovenstaande speelt, staat ze in het lidmatenregister van ds. Hondius (1747) ingeschreven onder het echtpaar Van Rossen-Verlaan (Roomeinde 22), waar ze naar alle waarschijnlijkheid inwonende dienstbode was (ook al in 1739). Ze overleefde beiden en stierf in 1781.

De Diaconie stelt in 1779 als wieder van de straat A.Tolk aan, voor fl 9.- per half jaar (Resolutieboek DH 4). Dit zal zijn Adriaan, 1761 hier getrouwd met een meisje uit Durgerdam en gestorven in 1789 (begraven op 15 dec., DTB). Zijn gelijknamige kleinzoon opent in 1854 in het stenen huis naast de Diaconie de kruidenierswinkel, die daar tot 1965 in bedrijf was. Zie ook bij: Nachtwaker.

WINKELIER

De vroegste vermeldingen van dit beroep bezigen de term 'kramer', d.w.z iemand die een kraam had. In 1779 komt in het Zuideinde ook een Sara Kraamwinckel voor, maar dat is ongetwijfeld haar achternaam, niet een beroepsaanduiding.

De vroegst gevonden vermelding is: Grietje Jans de Craamster, van 1612-1632 eigenares van Keerngouw 2 (Rooib.). Daar zal dus in die tijd een winkel in geweest zijn. Wat er verkocht werd is niet bekend. Griet overleed in 1639 (lidm.lijst 1632).

Een Jan Cornelisz kraamer koopt 1628 het huis Zuideinde 6, maar niet veel later, in 1635, verkopen zijn kinderen het al weer aan Klaas Klaasz schuijtemaker (Rooib.).

In de laatste decennia van de 17^e eeuw vinden we de winkels van Gerrit Pouwelsz en Trijntje Wijbs op Kerkplein 10. Deze laatste vertrekt met attestatie naar Edam (lidm.lijst 1665), maar kwam blijkbaar toch weer in Broek terug, want ds. Van Heycop noteert haar overlijden dat plaats had in aug.1694. Verder Annetje Decker (gest.1682) op Havenrak 19 en wed. Garbrant Coomen. Deze laatste is de vrouw van de op 14 juli 1693 overleden secretaris-schoolmeester. Ten tijde van de vermelding van haar naam in de Diaconierekeningen (5 dec.1693, voor ½ baal gort en ½ baal erwten) zal zij dus misschien nog wel in diens ambtswoning Kerkplein 6 gewoond hebben (fol.130). Maar of zij daar nu echt een winkel had? Hetzelfde kunnen wij ons afvragen bij de naam van Beatrix Claas, die in de Diaconierekeningen zowel als bedeelde voorkomt als in de hoedanigheid van leverancier, vooral van erwten en gort, maar ook wel kaas (fol.13, 35, 43, 49, 63, 64). Ze is tweemaal getrouwd geweest, eerst met Pieter Sonneveldt en daarna met Ariaen Pouwelsz. De voornaam Beatrix was hier niet zo uitzonderlijk als men misschien zou denken. In dezelfde tijd leefde hier ook een Beatrix Jans, getrouwd met Gaaf Jacobsz (lidm.lijsten 1665 en 1692; Rooib.). Men spelde echter vaak Bejateris o.i.d.

De 18^e eeuw levert ons nog meer namen van winkeliers en hun locaties.

In het belastingkohier van 1742 staan er zeven. Jacob Mars dreef een komenijs (=kruideniers-) winkel aan De Erven nr.6, Catrina Lammes was koffij- en theevekoopster op Kerkplein 9; in het pand daartegenover, nr.10, waar eerder Trijntje Wijbs haar zaak dreef, heeft dan Jan Arendsz Oudenhof een komenijswinkel. Op Havenrak nr.5 is de belangrijke winkel van Jan de Groot, die in 1720 als militair uit Deventer hierheen was gekomen. Ook zijn zoon Pieter (geb. 1725) en kleinzoon Jan (geb.1756) winkelden daar. Uitgebreid familieonderzoek door mevr. A. de Bruin-Bierdrager te Zaandam bracht veel bijzonderheden over hen aan het licht. De zerk van Pieter Jansz de Groot en zijn vrouw, die nog maar 21 was toen ze stierf, ligt in de kerk (BTP p.186, met geboortejaar 1726 i.p.v.1725).

Het kohier van 1742 vermeldt voorts Jan Bierman, met een komenijswinkel op de linker helft van wat nu het perceel Havenrak 37-39 is, en Jan Jans Koel met een dergelijk bedrijf in het achterste huis van de twee die op de plaats stonden waar nu 'De Witte Valk' (Dorpsstraat 5-7) staat. Jan Bierman overlijdt 1752, zijn vrouw Maritje Duijts pas in 1780. Ook van hen ligt de grafzerk in de kerk (BTP p.197 vermeldt bij de vrouw het jaartal 1781). Er is daar trouwens ook een zerk van een Jan Jansz Koel, maar het jaartal 1628 wijst op een verre voorouder.

Een klein komenijswinkeltje had ook Hillegond Groen, getrouwd met Cornelis Jansz Noom, in het huis in de Dorpsstraat, waar nu het Pannenkoekenhuis is gevestigd. Zij overlijdt op 10 mei 1773 (lidm.lijst 1747).

Als 'kleyne kramer' werd in 1771 Cornelis Swart aangeduid. Zijn winkel(tje) had hij aan het Roomeinde, ter plaatse van de in 1911 gebouwde boerderij 'Anna's hoeve' (nr.17) (lidm.lijst 1747 en Rooib.). Daar verkochten hij en zijn vrouw Geertje Proper o.a. zout, zeep, brandewijn en gedestilleerd, koffie, thee en chocolade (v.E.p.164).

J.W. Niemeijer

In dit nummer vermelde huisadressen, met verwijzing naar de rubriek waar ze genoemd worden

Dorpsstraat

- nr 3 Zie: schilder
nr 4 Zie: koetsier
nr 5-7 Zie: chirurgijn, kaashandelaar,
 winkelier
nr 11-13 Zie: schoenmaker, winkelier
nr 20 Zie: chirurgijn

Eilandweg

- nr 5-5a Zie: bakker, linnenwever
nr 9-11 Zie: glazenmaker
nr 15-17 Zie: koetsier
nr 20 Zie: schuitenmaker

Erven

- nr 1 Zie: timmerman
nr 4 Zie: tuinman
nr 5 Zie: glazenmaker
nr 6 Zie: winkelier
nr 10-14 Zie: graanhandelaar
nr 16 Zie: nachtwaker
nr 20 Zie: notaris
nr 26 Zie: dienstbode, metselaar
nr 32 Zie: schilder
nr 34-36 Zie: timmerman

Havenrak

- nr 1 Zie: bakker
nr 3 Zie: bezemmaker, kleermaker
nr 5 Zie: chirurgijn, winkelier
nr 9-11 Zie: chirurgijn, glazenmaker
nr 19 Zie: biersteker, chirurgijn, tim-
 merman, winkelier
nr 23 Zie: timmerman, vleeshouwer
nr 25-27 Zie: commissionair
nr 37-39 Zie: schout, timmerman, veer-
 schipper, waard, winkelier

Jaagweg

- nr 1 Zie: glazenmaker, lakenkoper,
 pruikenmaker

Keerngouw

- nr 2 Zie: barbier, chirurgijn, winkelier
nr 3 Zie: bakker, turfvolster
nr 4 en 6 Zie: tuinman
nr 8 Zie: vleeshouwer
nr 16 Zie: timmerman

Kerkplein

- nr 2 Zie: veerschipper
nr 5 Zie: timerman, veerschipper
nr 6 Zie: notaris, winkelier
nr 7-8 Zie: commissionair, kaashande-
 laar
nr 9 Zie: kleermaker, winkelier
nr 10 Zie: kaarsenmaker, timmerman,
 winkelier

Laan

- nr 8-10 Zie: vroedvrouw
nr 14 Zie: kaashandelaar
nr 18 Zie: metselaar
nr 22-28 Zie: Franse kostschoolhouder,
 timmerman
nr 38-42 Zie: commissionair

Leeteinde

- nr 4-6 Zie: biersteker, doodgraver, met-
 selaar
nr 5 Zie: timmerman
nr 7-9 Zie: schout
nr 12 Zie: nachtwaker, notaris, tim-
 merman, wieder van de
 straat
nr 20 Zie: lakenkoper

Molengouw

- nr 2 Zie: schoenmaker
- nr 4 Zie: schoenmaker
- nr 6 Zie: koehouder, schoenmaker
- nr 12 Zie: passermaker
- nr 30 Zie: wever
- nr 36 Zie: wever
- nr 46 Zie: molenaar

Roomeinde

- nr 7-11 Zie: notaris
- nr 8 Zie: kleermaker
- nr 12 Zie: commissionair
- nr 17 Zie: veerschipper, winkelier
- nr 22 Zie: wieder van de straat
- nr 23 Zie: kleermaker
- nr 37-39 Zie: timmerman

Zuideinde

- nr 3 Zie: koehouder, tuinman
- nr 4 Zie: slager, wever
- nr 6 Zie: schuitenmaker, winkelier
- nr 8-8a Zie: kuiper
- nr 10 Zie: schout, timmerman
- nr 12-16 Zie: houtzaagmolenaar
- nr 18 Zie: turfvolster
- nr 22 Zie: kaarsenmaker